

Rīgas Tehniskā universitāte
Datorzinātnes un informācijas tehnoloģijas fakultāte
Lietišķo datorsistēmu institūts

Lietišķo datorzinātņu katedra

Datoru organizācija un asambleri

Profesors Uldis Sukovskis

Mērķi

- Apgūt asamblera valodas pamatus, salīdzinot to ar citām, augstāka līmeņa programmēšanas valodām. Analizēt tās priekšrocības un trūkumus.
- Iegūt programmēšanas prasmes asamblera valodā un lietot tās specifisku programmatūras līdzekļu izstrādei.
- Iepazīties ar datora galveno komponentu organizāciju, savstarpējo saistību un programmēšanas iespējām, lietojot asamblera valodu.
- Nepieciešamās priekšzināšanas:
 - ┆ Skaitīšanas sistēmas, Būla algebra, programmēšanas pamati

Priekšmeta apguves rezultātā students

- izprot asambleru vietu un lomu citu programmēšanas valodu vidū
 - | Sekmīgi nokārtoti kontroldarbi un eksāmens
- spēj patstāvīgi realizēt vienkāršas programmas asamblera valodā un izskaidrot to darbību.
 - | Sekmīgi izpildīti un aizstāvēti laboratorijas darbi.
- spēj analizēt asamblera programmu uzbūvi un darbību.
 - | Sekmīgi nokārtoti kontroldarbi un eksāmens
- izprot un spēj izskaidrot pārtraukumu apstrādi un datora komponentu (tastatūras, videoadaptera, taimera u.c.) darbības principus.
 - | Sekmīgi nokārtoti kontroldarbi un eksāmens

Tēmas

1. Datoru procesori.
2. Vienkāršas programmas piemērs.
3. Ievads asamblera valodā.
4. Operētājsistēmas funkciju lietošana.
5. Programmu veidošana un izpilde.
6. Ciklu programmēšana.
7. Apakšprogrammu lietošana
8. Virkņu apstrādes komandas.
9. Komandrindas parametru apstrādes paņēmieni.
10. Pārtraukumu apstrādes principi.
11. Pārtraukumu apstrādes programmu veidošana asamblerā.
12. Darbs ar tastatūru.
13. Darbs ar videoadapteri.
14. Taimera programmēšana.
15. Disku atmiņas organizācija.

Literatūra

- Skat. ORTUS e-studiju sistēmā mācību materiālus.
- Randall Hyde. The Art of Assembly Language. Brīvi pieejams internetā <http://webster.cs.ucr.edu/AoA/>.
- Ieteicamā literatūra
 - ┆ Kip R. Irvine. Assembly Language for Intel-Based Computers (5th Edition). – Prentice Hall, 2006. ISBN-13: 978-0132383103, 752 lpp.
 - ┆ Peter Abel. IBM PC Assembly Language and Programming (5th Edition). – Prentice Hall, 2001. ISBN-13: 978-0130306555, 540 lpp.
 - ┆ Peter Norton. Peter Norton's Computing Fundamentals (6 edition). – Career Education, 2004. ISBN-13: 978-0072978476, 608 lpp.

Laboratorijas darbi

- Studenti izpilda laboratorijas darbus datorklasē.
- Katram studentam ir individuāls uzdevuma variants.
- Visi laboratorijas darbi ir praktiski programmēšanas uzdevumi asamblera valodā.
- Visi laboratorijas darbi jāizpilda precīzi noteiktajos termiņos.
- Sešus laboratorijas darbus var aizstāt ar vienu speciālu paaugstinātas sarežģītības individuālo uzdevumu. Tie ir ievērojami sarežģītāki par laboratorijas darbiem un ieteicami studentiem ar labām priekšzināšanām un prasmi asamblera programmu veidošanā.

Kontroldarbi

- Semestra gaitā lekciju sākumā paredzēti vairāki 15-20 minūšu kontroldarbi.
- Par katru kontroldarbu tiks paziņots iepriekš e-studiju vidē. Kontroldarbu izpildīšana citā laikā nav paredzēta, izņemot gadījumus, ja studentam ir objektīvs un dokumentāli pamatots attaisnojošs iemesls. Kontroldarbu pārrakstīšana vērtējuma uzlabošanai nav paredzēta.
- Visu kontroldarbu vidējais vērtējums tiek iekļauts priekšmeta gala vērtējumā.

Eksāmens

- Sesijā studenti kārtu rakstisku eksāmenu, kas tiek vērtēts ar atzīmi.
- Studenti tiek pielaisti pie eksāmena neatkarīgi no laboratorijas darbu (vai speciālā individuālā uzdevuma) vērtējuma.
- Atbilde uz katru jautājumu tiek vērtēta ar atsevišķu atzīmi (no 0 par neatbildētu jautājumu līdz 10 par izcilu atbildi) un eksāmena atzīme tiek aprēķināta kā aritmētiskais vidējais, ievērojot arī jautājumu grūtības pakāpi raksturojošus svāra koeficientus.

Gala vērtējums

Gala vērtējumu priekšmetā (A) aprēķina no eksāmena vērtējuma (E), kontroldarbu vērtējuma (K) un vērtējuma par laboratorijas darbiem (LD) pēc šādas formulas:

$$A = 0,5 * E + 0,15 * K + 0,35 * LD, \text{ ja } E > 3.$$

Ja eksāmena atzīme E ir nesekmīga, tad gala atzīme $A=E$

Intel x86 vēsture

- Intel dibināta 1968.g. Palo Alto (ASV).
- 1974.g. **8080** - 8 bitu procesors PC ražošanai
- 1978.g. **8086** - pirmais 16 bitu procesors.
- 1979.g. **8088** - 8 bitu ārējā datu kopne, 4.77MHz.
- 1981.g. IBM pirmais personālais dators.
- 1983.g. **80286** - ar virtuālo adresāciju 16MB, 8 - 10 MHz.
Koprocesors 80287 operācijām ar peldošo punktu.
- 1985.g. **80386** - pirmais 32 bitu mikroprocesors.
Koprocesors 80387 operācijām ar peldošo punktu.
- 1989.g. **80486** - procesors + koprocesors + kešatmiņa (8K)
- 1994.g. **Pentium**
- 2001.g. **64-bit procesori** (Merced, Itanium, SPARC, Alpha...)
- ...
- 2003.g. AMD Athlon 64
- ...

Vienkāršas .com programmas piemērs

; Illustrates full segment directives for COM program

```
TEXT                SEGMENT                ; Code segment
                    ASSUME cs:TEXT, ds:TEXT
                    ORG      100h

start:              jmp      go
msg                DB      "Sveiks!", 7, 13, 10, "$"
go:                 mov      ah, 9h           ; Function 9
                    mov      dx, OFFSET msg   ; Load DX
                    int      21h             ; Display String
                    int      20h             ; Exit

TEXT                ENDS
                    END      start
```

Vienkāršas .com programmas piemērs

; Illustrates simplified segment directives for COM program

```

        .MODEL tiny
        .DATA
msg      DB      "Sveiks!", 7, 13, 10, "$"
        .CODE
        .STARTUP
mov      ah, 9h                ; Function 9
mov      dx, OFFSET msg       ; Load DX
int      21h                  ; Display String

        .EXIT 0
END
```

Programmas sagatavošana

C:\temp> tasm lab1

C:\temp> tlink /t lab1

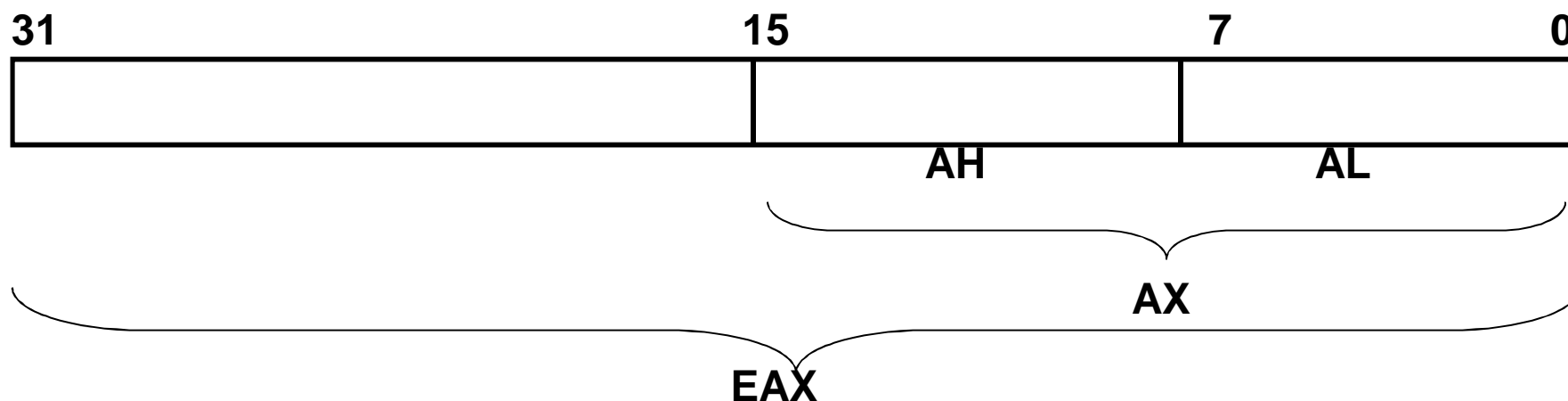
tasm <source>,<object>, <list> /h

tlink <object>,<executable>,<map>,<libs> /t /h

Procesora reģistri

- Vispārējās nozīmes reģistri (general purpose registers),
- Indeksu reģistri (index registers),
- Steka reģistri (stack registers),
- Segmentu reģistri (segment registers),
- Karogu reģistrs (flag register).

Ir 8, 16 un 32 bitu reģistri, jaunākā bita numurs ir 0.

Vispārējās nozīmes reģistri

	15	7	0
AX	AH		AL
BX	BH		BL
CX	CH		CL
DX	DH		DL

- Reģistrs **AX**

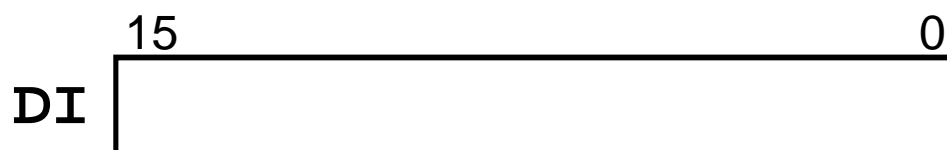
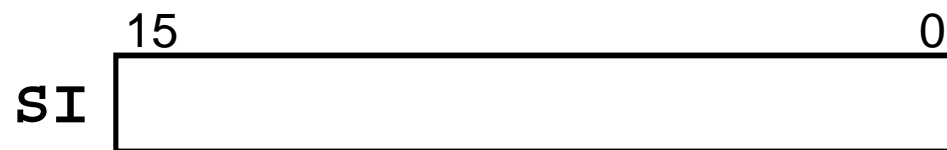
0001010011000011

- AX = ? (heksadecimāls)
- AH = ? (heksadecimāls)
- AL = ? (heksadecimāls)
- AX = ? (decimāls)
- AH = ? (decimāls)
- AL = ? (decimāls)

```

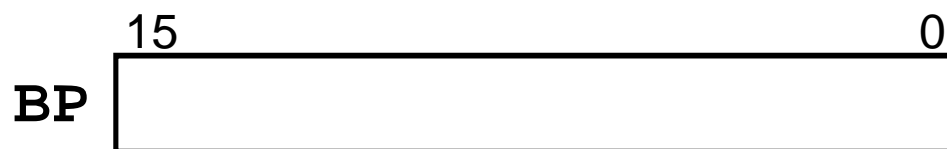
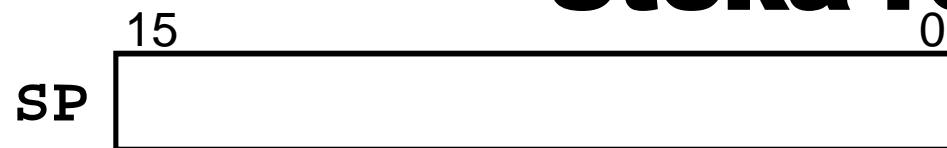
mov     ax, 14C3h
mov     bx, 15
add     ax, bx
    
```

Indeksu reģistri


```
mov    si, 0
c1:    add    mas[si], 30h
        inc    si
        loop  c1
```

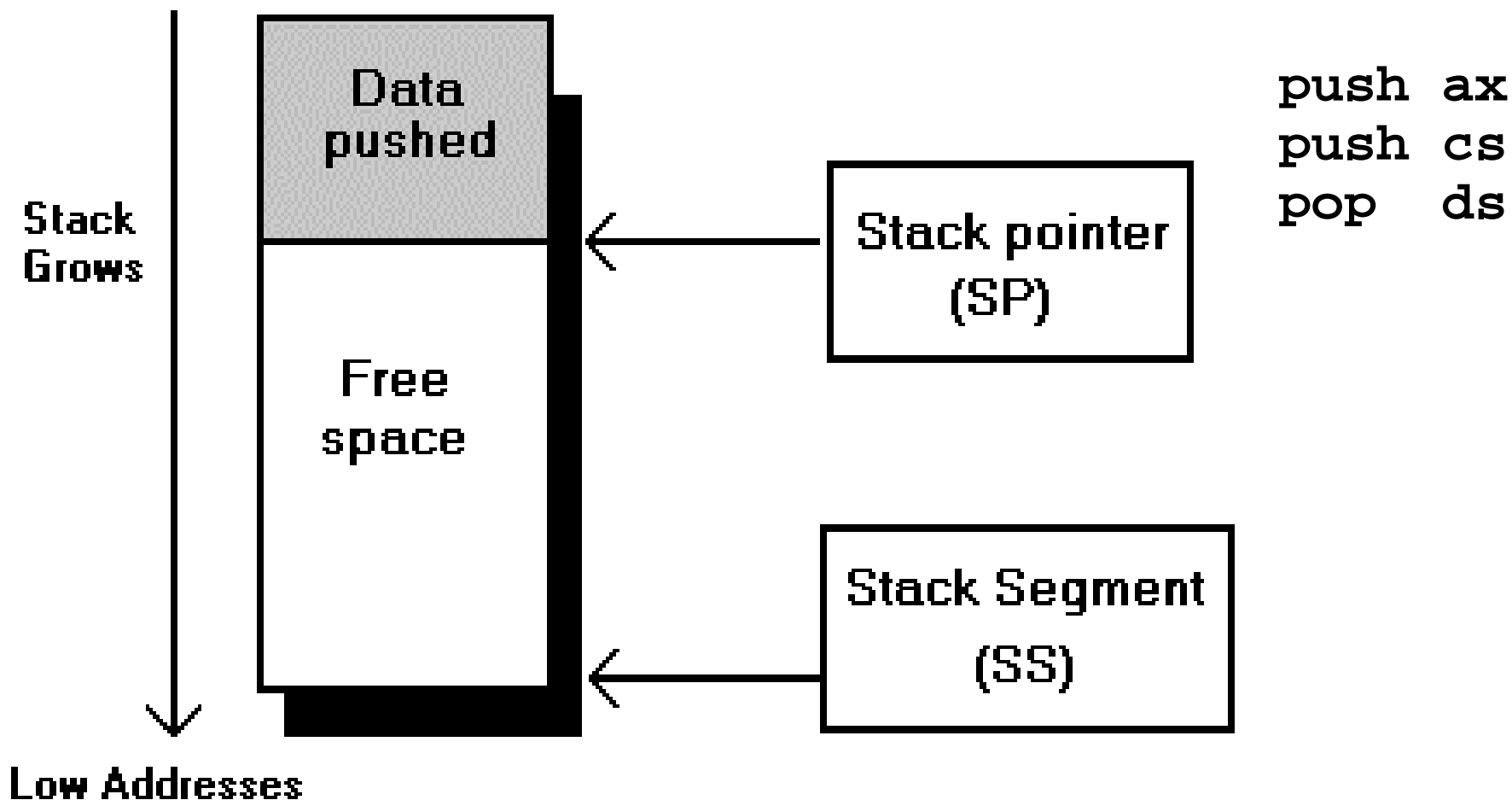
Steka reģistri

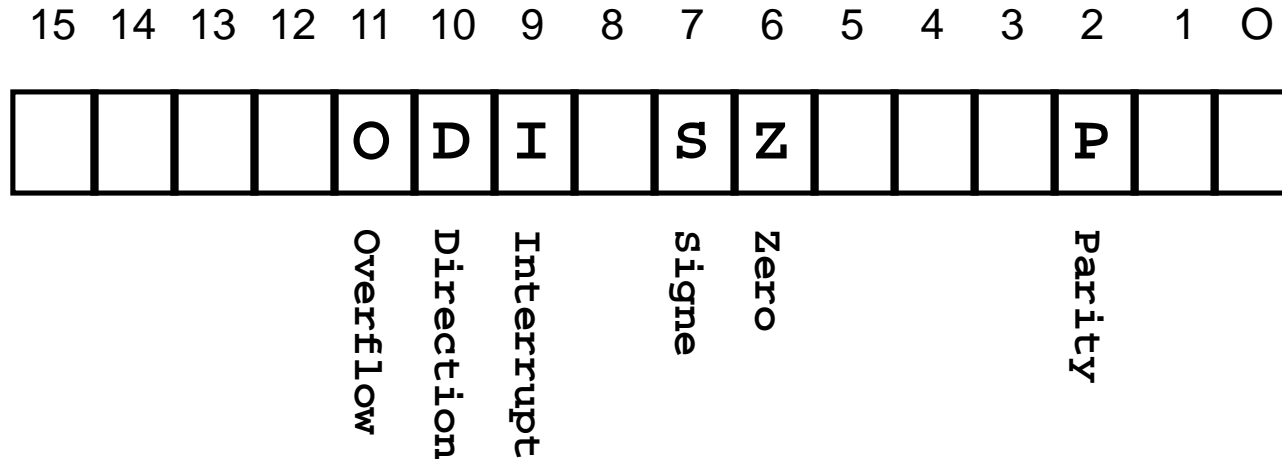
```
mov    bp, sp
mov    ax, [bp+4]
```


Steks

High Addresses

“Karogu” reģistrs (*Flags*)

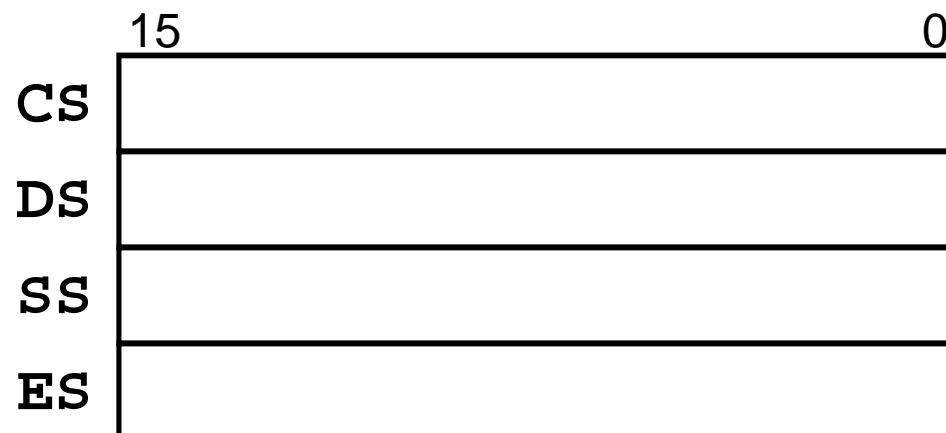


```

sub    ax, bx
jz     nul          ;jump if zero
...
nul:
cmp    al, bl
ja     virs         ;jump if above

cli                    ;interrupt flag = 0
sti                    ;interrupt flag = 1
    
```

Segmentu reģistri


```
mov ds, cs ;KĻŪDA!!!
```

```
mov ax, cs
mov ds, ax
```

```
push cs
pop ds
```

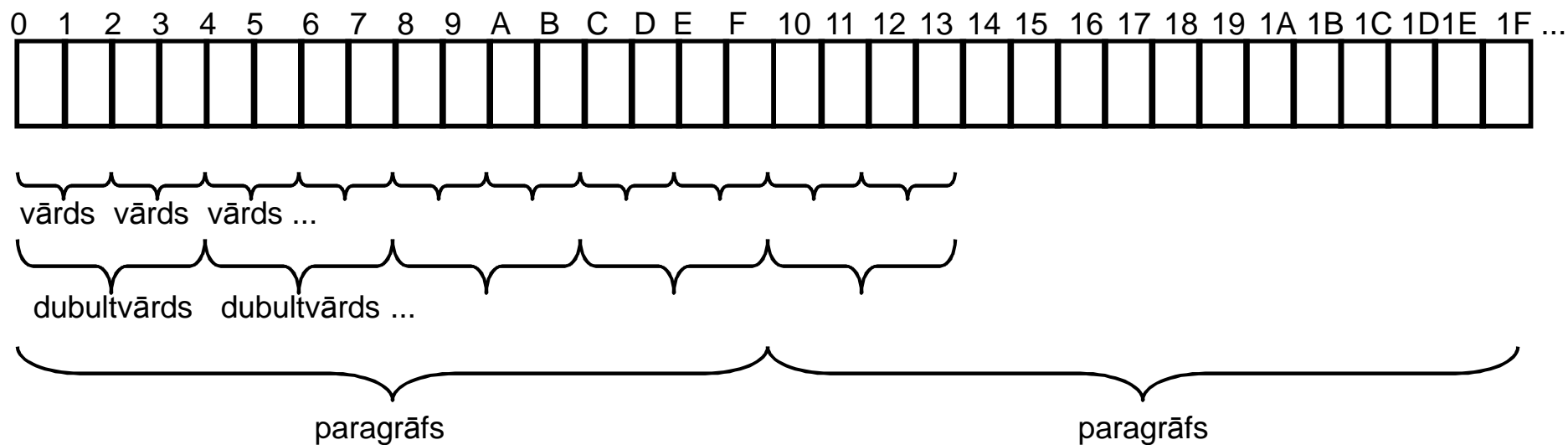
```
mov es, 0 ;KĻŪDA!!!
```

```
mov bx, es:0419h
```

```
xor ax, ax
mov es, ax
mov bx, es:0419h
```

Atmiņa

- RAM
- ROM
- Virtuālā atmiņa
- Atmiņas mērvienības
 - | Bits, Baits, Vārds, Dubultvārds, Paragrāfs
 - | KB, MB, GB, ...

Aritmētisku aprēķinu piemēri

● $W = X + Y * Z$

x **dw** **8**

y **dw** **5**

z **dw** **2**

w **dw** **0**

; **...**

; vispirms jā sareizina, pēc tam jā saskaita

mov **ax, y**

imul **z** **;** dx:ax = ax * operand16 or ax = al * operand8

add **ax, x**

mov **w, ax**

Aritmētisku aprēķinu piemēri

● $W = X / Y - Z$

x dw 18

y dw 5

$$z \quad dw \quad 2$$

w	dw	0

***i* . . .**

```
mov    ax, x ;
```

cwd ; convert word to double word – pārveido vārdu par dubultvārdu un ievieto rezultātu reģistru pārī dx, ax .

idiv y ; dalījums tiek ievietots ax un atlikums dx

sub ax, z

```
mov     w, ax
```

Ja dalītājs ir 8 bitu, tad dalāmajam jābūt 16 bitu vērtībai.

Ja dalītājs ir 16 bitu, tad dalāmais jāievieto reģistru pāri dx, ax.

Aritmētisku aprēķinu piemēri

● $W = (A + B) * (Y + Z)$

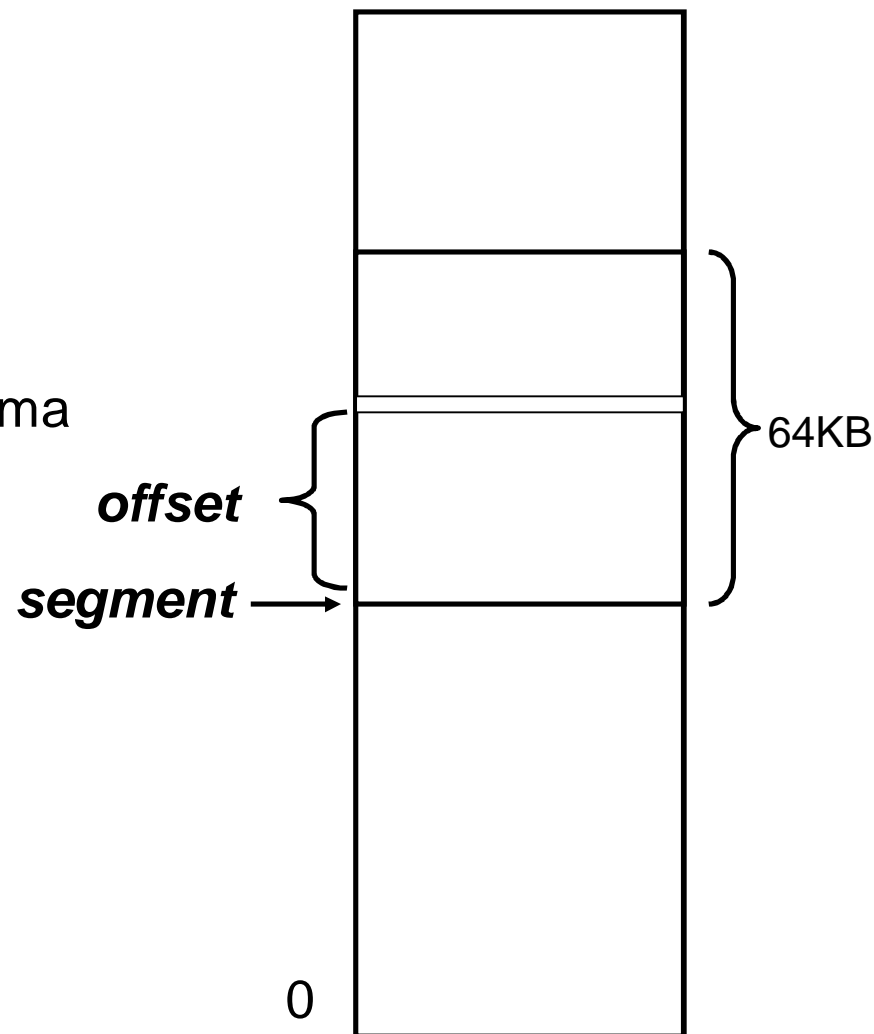
```
a      dw      5
b      dw      3
y      dw     12
z      dw     -2
w      dw      0
temp1  dw      ?
temp2  dw      ?
;      ...
      mov     ax, a
      add     ax, b
      mov     temp1, ax
      mov     ax, y
      add     ax, z
      mov     temp2, ax
      mov     ax, temp1
      imul    temp2
      mov     w, ax
```

Segmenti

- Segments ir līdz 64KB liels atmiņas apgabals
- Reālās adresācijas režīmā atmiņas adrese sastāv no segmenta adreses (***segment***) un attāluma baitos no segmenta sākuma (***offset***)

segment : offset

- ***segment*** ir paragrāfa numurs atmiņā, no kura sākas segments
- ***segment*** vērtība atrodas vienā no segmentu reģistriem

Atmiņas adreses

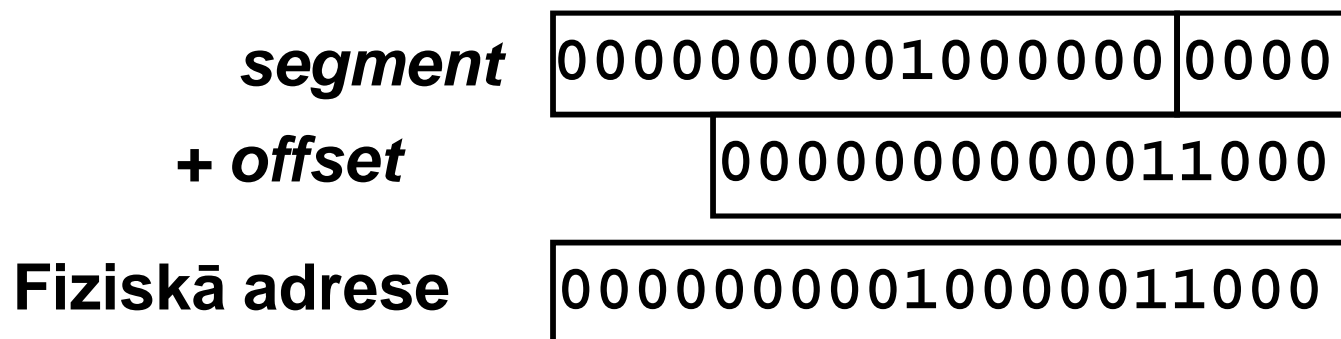
Fiziskā adrese = *segment* * 16 + *offset*

Piemērs:

```
mov    ax, 40h
mov    es, ax
mov    bl, es:[18h]
```

Kāda ir fiziskā adrese baitam, kuru ieraksta reģistrā bl ?

Fiziskā adrese = $40h * 16 + 18h = 400h + 18h = 418h$

Maksimālā iespējamā adrese ir FFFFF.

Reālās adresācijas režīmā ir iespējams adresēt $2^{20} = 1\text{MB}$.

Programmas piemērs

Dotajā simbolu virknē atrast simbola * pozīcijas numuru un izvadīt uz ekrāna.

```
code      segment
           assume  cs:code, ds:code
           org     100h
start:    jmp     go

string    db      '01234567891*ABC', 0
buf       db      '000000$'

go:       mov     si,0
           mov     ah,'*'

check:    cmp     string[si],0
           je      notfound
           cmp     ah,string[si]
           je      found
           inc     si
           jmp     check

found:
```

Programmas piemērs

(pārveido bināru skaitli ASCII kodā)

found:

```
    mov     ax,si
    inc     ax
    mov     si,5
    mov     bl,10
d:    div     bl           ;ax/bl= ah-atlikums,al-dalījums
    add     ah,30h        ; make ASCII digit
    mov     buf[si],ah
    cmp     al,0          ; dalījums = 0?
    je      put
    mov     ah,0
    dec     si
    jmp     d
```

put:

Programmas piemērs

(izvada rezultātu uz ekrāna)

put:

```
    mov     ah,9
    mov     dx, offset buf
    int     21h
    jmp     done
```

notfound:

```
    mov     dl,'?'
    mov     ah,2
    int     21h
```

done:

```
    int     20h
```

code

ends

```
end     start
```

Adresācijas veidi

Adresācija	Formāts	Noklusētais segmenta reģ.
Netiešā reģistra	<code>[bx]</code>	<code>ds</code>
	<code>[bp]</code>	<code>ss</code>
	<code>[di]</code>	<code>ds</code>
	<code>[si]</code>	<code>ds</code>
Bāzes relatīvā	<code>label[bx]</code>	<code>ds</code>
	<code>label[bp]</code>	<code>ss</code>
Tiešā indeksētā	<code>label[si]</code>	<code>ds</code>
	<code>label[di]</code>	<code>ds</code>
Bāzes indeksētā	<code>label[bx+si]</code>	<code>ds</code>
	<code>label[bx+di]</code>	<code>ds</code>
	<code>label[bp+si]</code>	<code>ss</code>
	<code>label[bp+di]</code>	<code>ss</code>

Visos gadījumos var pieskaitīt konstanti, piem., `mov ax,buffer[si+2]`

Adresācijas veidi (turpinājums)

Ja lieto netiešo adresāciju, iespējami gadījumi, kad asamblera kompilators nevar noteikt operandu izmērus.

```
mov     es:[si], 0           ; KļūDA: nevar noteikt izmēru!
```

Jālieto garuma modifikators:

```
mov     byte ptr es:[si], 0   ; Atmiņā vienā baitā ieraksta 0
mov     word ptr es:[si], 0   ; Atmiņā vienā vārdā ieraksta 0
```

; Šajā gadījumā kompilators var noteikt operandu garumu:

```
mas     dw      100 dup (?)
txt     db      80 dup (?)
...
mov     mas[si], 0           ; Atmiņā vienā vārdā ieraksta 0
mov     txt[si], 0           ; Atmiņā vienā baitā ieraksta 0
```

Load Effective Address

```
buf    db      20 dup(0)
```

```
...
```

```
mov dx,offset buf    ; reģistrā dx ieraksta adreses buf nobīdes  
                     ; vērtību, kuru aprēķina kompilācijas laikā
```

```
lea dx,buf           ; reģistrā dx ieraksta adreses buf nobīdes  
                     ; vērtību, kuru aprēķina programmas  
                     ; izpildes laikā
```

```
lea dx,buf[si+2]     ; reģistrā dx ieraksta nobīdes vērtību,  
                     ; ņemot vērā arī reģistra si pašreizējo vērtību
```

```
lea reģistrs, atmiņa
```

Reģistrā ieraksta atmiņas adreses nobīdes vērtību, kuru aprēķina programmas izpildes laikā.

Operētājsistēmas funkciju lietošana

- Reģistrā **ah** ieraksta izpildāmās funkcijas numuru
- Nododamo parametru vērtības ieraksta reģistros
- Nodod vadību operētājsistēmas funkcijai, radot programmatūras pārtraukumu ar komandu **int 21h**
- Saņem rezultātus reģistros un/vai atmiņā

Operētājsistēmas funkciju lietošana

(turpinājums)

Teksta izvade uz ekrāna, sākot no kursora pozīcijas

ah=9

ds:dx = izvadāmā teksta adrese

Teksta beigu pazīme ir '\$'.

Parasti reģistrs ds jau satur datu segmenta vērtību, tāpēc pietiek ierakstīt reģistrā dx teksta adreses *offset* vērtību.

```
message1    db      'Ievadi vārdu:$'
             ...
             mov     ah,9
             lea     dx, message1
             int     21h
```

Operētājsistēmas funkciju lietošana

(turpinājums)

Simbolu virknes ievade no tastatūras (ar *echo uz ekrāna*)

ah=0Ah
ds:dx = ievades bufera adrese
Rezultāts: buferī ievietots teksts ar CR simbolu beigās

Buferis teksta ievadei iepriekš jā sagatavo - pirmajā baitā jāieraksta maksimālais ievadāmo simbolu skaits:

max									

Pēc ievades buferī ir ievietots faktiskais garums un teksts:

max	len	'T'	'E'	'K'	'S'	'T'	'S'	0D	

```
buf      db      7, 0, 8 dup(0)
          ...
          mov     ah, 0Ah
          mov     dx, offset buf
          int     21h
```

Ievadītais teksts sākas no adreses **buf+2** (nevis no adreses buf) !

Ciklu programmēšana

```
      mov     cx,10
c:    ...
      loop    c
```

Atkārtoti 10 reizes

Komanda `loop` atņem no reģistra `cx` saturu 1 un, ja rezultāts nav 0, tad izpilda pāreju uz iezīmi.

To var izdarīt arī tā:

```
      mov     cx,10
c:    ...
      dec     cx
      jnz     c
```

Iekšauto ciklu programmēšana

```
      mov     cx,5
c1:   push    cx
      ...
      mov     cx,10
      c2:    push    cx
      ...
      pop     cx
      loop    c2
      ...
      pop     cx
      loop    c1
```

Atkārtoti 5 reizes

Atkārtoti 10 reizes

Ciklu programmēšana

```
m      dw      -1, 2, 3,-4, 5
      dw      1,-2, 3, 4, 5
      dw      1, 2,-3, 4,-5
rez    dw      3 dup(0)
go:    xor      si,si          ; matricas indekss
      xor      di,di          ; rezultāta masīva indekss
      mov      cx, 3          ; rindu skaits
rows:  push     cx
      xor      ax, ax          ; summa = 0
      mov      cx, 5          ; kolonnu skaits
cols:  push     cx
      cmp      m[si],0 ; vai elements negatīvs?
      jge      next
      add      ax, m[si]       ; pieskaita elementu summai
next:  add      si,2           ; matricas indekss
      pop      cx
      loop     cols
      mov      rez[di], ax     ; summa -> rezultāta masīvs
      add      di,2           ; rezultāta masīva indekss
      pop      cx
      loop     rows
```

Virkņu apstrāde

Pārrakstīt 80 baitu saturu no field1 uz field2:

```
field1    db      80 dup(?)
field2    db      80 dup(?)
;          ...
;          ievada field1 saturu
;          ...
;          pārkopē field1 uz field2
xor        si,si
mov        cx,80
m:        mov     al, field1[si]
          mov     field2[si], al
          inc     si
          loop    m
```

Virkņu apstrāde

Salīdzināt tekstu, kas ievadīts laukā psw ar to, kas atrodas laukā etalon:

```
psw      db      8 dup(?)
etalon   db      'kaut kas'
;
          ...
          xor     si,si
          mov     cx,8
m:        mov     al, psw[si]
          cmp     al, etalon[si]
          jne     nesakrit
          inc     si
          loop    m
```

Virkņu apstrāde (turpinājums)

Move String

movs *destination, source*
movsb
movsw

1) pārsūta DS:SI => ES:DI

2) ja DF=0, tad SI=SI+n, DI=DI+n ; ja DF=1, tad SI=SI-n, DI=DI-n
n=1 baitiem, n=2 vārdiem

Adreses *destination* un *source* kalpo tikai tam, lai kompilators komandas **movs vietā varētu izveidot komandu **movsb** vai **movsw**, vadoties no *source* apraksta.**

Reģistros SI un DI *offset* vērtības vienmēr jāieraksta programmai. Tas nenotiek automātiski arī komandas **movs gadījumā !**

Virkņu apstrāde (turpinājums)

Pārrakstīt 80 baitu saturu no field1 uz field2:

```
field1    db      80 dup(?)
field2    db      80 dup(?)
;
          ...
          lea      si,field1      ; ds jau norāda uz datu segmentu
          lea      di,field2      ; es jau norāda uz datu segmentu
          cld                          ; DF=0
          mov      cx,80
          rep movsb                  ; rep - atkārtojuma prefikss
```


Virkņu apstrāde (turpinājums)

Compare String

cmps *destination, source*
cmpsb
cmpsw

1) salīdzina DS:SI ar ES:DI un uzstāda karogu reģistra bitus

2) ja DF=0, tad SI=SI+n, DI=DI+n ; ja DF=1, tad SI=SI-n, DI=DI-n, n=1 vai n=2

Ērti izmantot ar atkārtojumu prefiksu repe (*repeat while equal*), lai atrastu pirmo atšķirību vai repne (*repeat while not equal*), lai atrastu pirmo sakritību.

Virkņu apstrāde (turpinājums)

Salīdzināt tekstu, kas ievadīts laukā psw ar to, kas atrodas laukā etalon:

```
psw      db      8 dup(?)
etalon   db      'kaut kas'
;
        lea      si,psw
        lea      di,etalon
        cld
        mov      cx,8
        repe cmpsb                      ; repe - atkārtojuma prefikss
        jne      nesakrit

;      ... apstrāde gadījumam, ja virknes sakrīt

nesakrit:dec      si                      ; apstrāde, ja atšķiras
        dec      di
```

Apakšprogramma, kas saņem parametrus reģistros

```
cseg      segment
          assume  cs:cseg, ds:cseg
          org     100h
start:    jmp     go
wrđ       dw      0f3h
buf       db      '00000$'

ones      proc    near
          push    ax
          push    cx
          xor     bx,bx
          tst     ax,0001h
          jz      next
          inc     bx
          next:   shr     ax,1      ; shift right
          loop    tst
          pop     cx
          pop     ax
          ret
ones      endp

go:
```

Apakšprogramma, kas saņem parametrus reģistros (turpinājums)

```
go:
    mov     ax, wrd
    mov     cx, 16
    call    ones
; ...
; pārveido bx saturu no binārā koda uz ASCII virkni un izvada uz ekrāna
    int     20h
cseg     ends
end      start
```

Apakšprogramma, kas saņem parametrus reģistros (turpinājums)

call label

- 1) ja far procedūra, tad ievieto stekā CS vērtību**
- 2) ja far procedūra, tad ieraksta reģistrā CS adreses *label* segmenta vērtību**
- 3) ievieto stekā IP vērtību**
- 4) ieraksta reģistrā IP adreses *label* offset vērtību**

ret [n]

- 1) izņem no steka virsotnes vārdu un ievieto IP reģistrā**
- 2) ja far procedūra, tad izņem no steka virsotnes vārdu un ievieto CS reģistrā**
- [3) $SP = SP + n$]**

Apakšprogramma, kas saņem parametrus stekā

```

cseg      segment
          assume    cs:cseg
          org       100h
start:    jmp       go
wrđ        dw       005fh
count     dw       ?
buf       db       '00000$'

ones      proc      near
;          ... procedūras teksts
ones      endp

go:       push      count
          push      16
          push      wrđ
          call      ones
          pop       count
; ...
; pārveido count saturu no binārā koda uz ASCII virkni un izvada uz ekrāna
          int       20h
cseg      ends
          end       start
    
```

pēc jmp go sp à

parametrs

parametrs

parametrs

ieejot procedūrā ones sp à

count
16
wrd
IP

Apakšprogramma, kas saņem parametrus stekā (turpinājums)

ones	proc	near				
	push	bp				
	mov	bp, sp				
	push	ax				
	push	bx				
	push	cx				
	mov	bx, 0	pēc jmp go sp à			13 sp pēc pop count
	mov	cx, [bp+6]	parametrs [bp+8] à	count		13 sp pēc ret 4
	mov	ax, [bp+4]	parametrs [bp+6] à	16		
tst:	test	ax, 0001h	parametrs [bp+4] à	wrd		13 [sp pēc ret bez parametra]
	jz	next				
	inc	bx				
next:	shr	ax, 1	ieejot procedūrā ones sp à	IP		13 sp pēc pop bp
	loop	tst	pēc push bp sp, bp à	bp		13 sp pēc pop ax
	mov	[bp+8], bx	pēc push ax sp à	ax		13 sp pēc pop bx
	pop	cx	pēc push bx sp à	bx		13 sp pēc pop cx
	pop	bx				
	pop	ax				
	pop	bp				
	ret	4	pēc push cx sp à	cx		
ones	endp					

Apakšprogrammas kompilēšana atsevišķā failā

main.asm

```
cseg      segment
          extrn      ones:far
          ...
go:        ...
          call ones
          ...
cseg      ends
          end
```

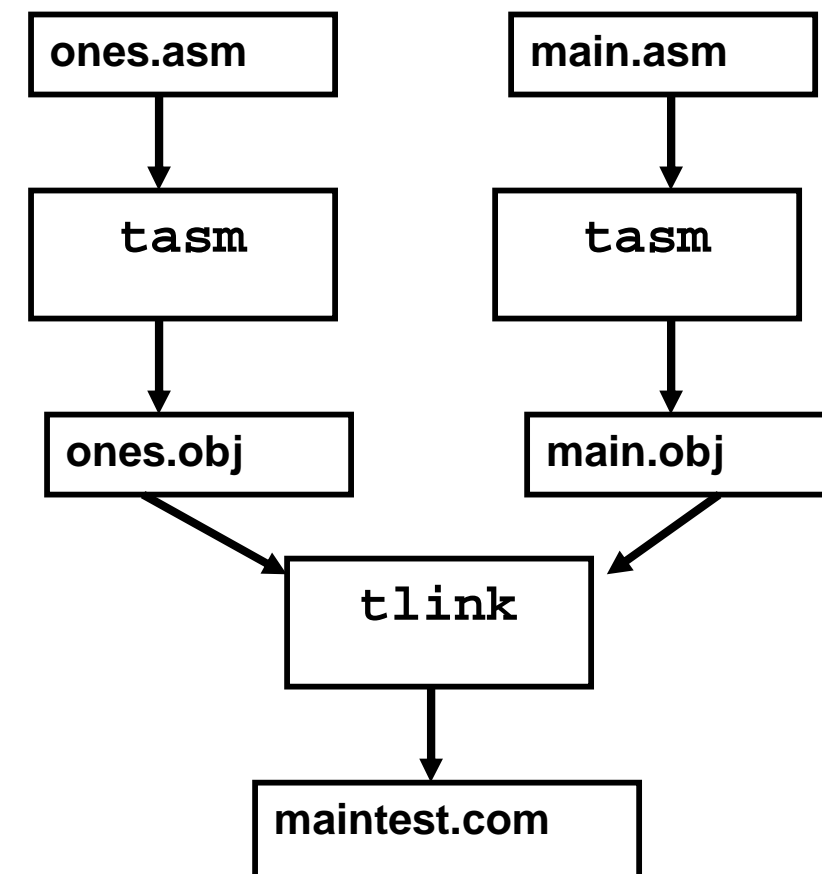
ones.asm

```
cseg      segment
          public     ones
          ...
ones       proc      far
          ...
ones       endp
cseg      ends
          end
```

C:\> tasm ones

C:\> tasm main

C:\> tlink \t main+ones, maintest

COM un EXE programmas

Reģistru saturs, saņemot vadību no operētājsistēmas

Reģistrs	COM	EXE
CS	PSP	Segments ar ieejas punktu
IP	100h	leejas punkta <i>offset</i>
DS	PSP	PSP
SS	PSP	Segments ar 'STACK'
SP	0FFFEh	'STACK' segmenta izmērs
ES	PSP	PSP

PSP -Program Segment Prefix

Maksimālais komandu un datu apjoms:

COM - viens segments $65536 - 256(\text{PSP}) - 2(\text{stack}) = 65278$ baiti

EXE - vairāki segmenti

Vienkāršas .exe programmas piemērs

```
ASSUME      cs:CSEG, ds:DSEG, ss:SSEG
```

```
CSEG  SEGMENT                ; Code segment
begin:mov    ax, DSEG        ; Set data segment
      mov    ds, ax
      mov    ah, 9h          ; Function 9
      lea    dx, msg         ; Load DX with offset of string
      int    21h             ; Display string
      mov    ah, 4ch         ; Function 4ch
      mov    al, 0           ; Return code
      int    21h             ; Return to operating system
CSEG  ENDS
```

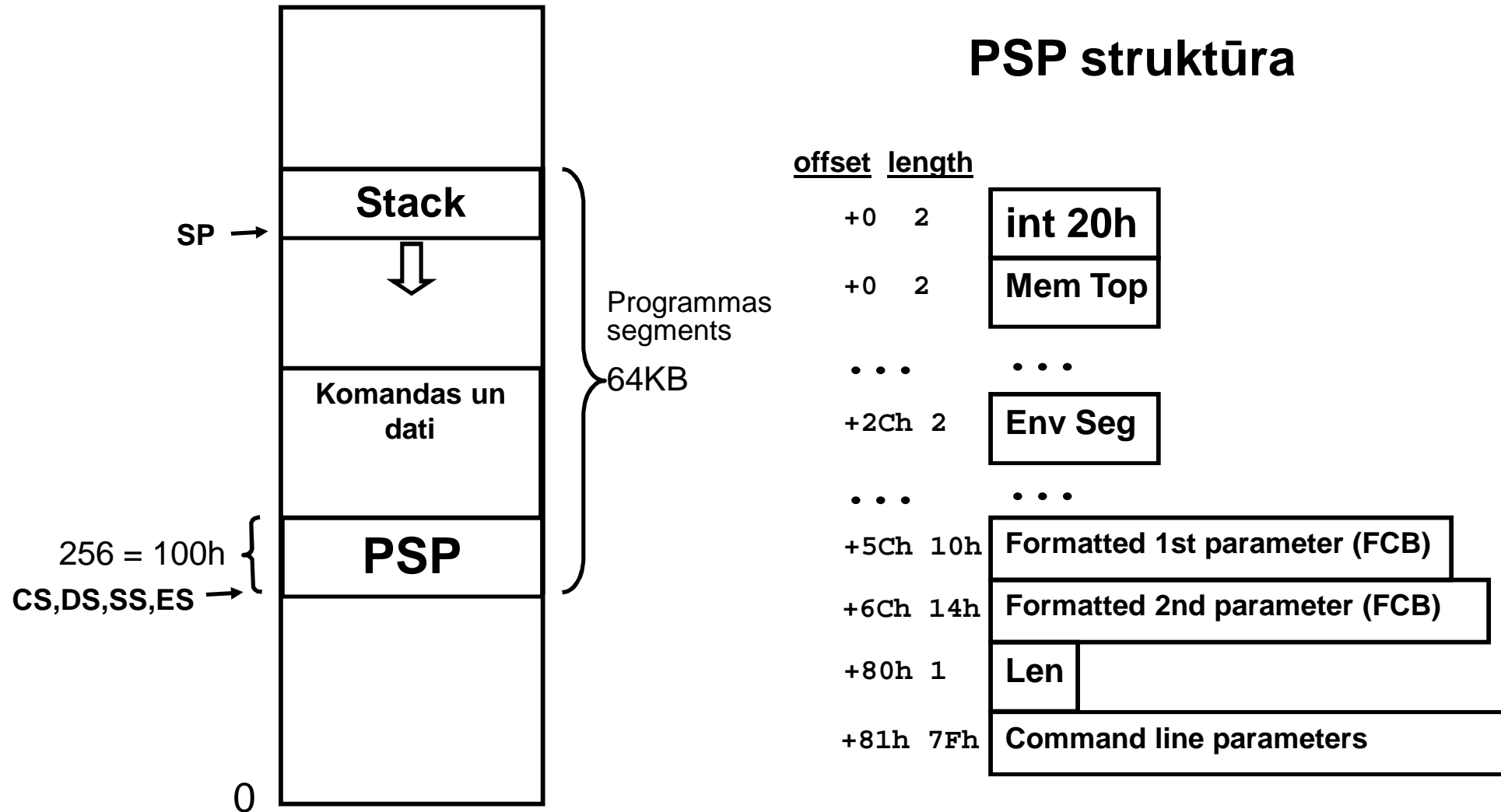
```
DSEG  SEGMENT                ; Data segment
msg    db    "Sveiks!", 7, 13, 10, "$"
DSEG  ENDS
```

```
SSEG  SEGMENT STACK          ; Stack segment
      dw    64 dup(0)
SSEG  ENDS

      END    begin
```

Program Segment Prefix (PSP)

PSP struktūra

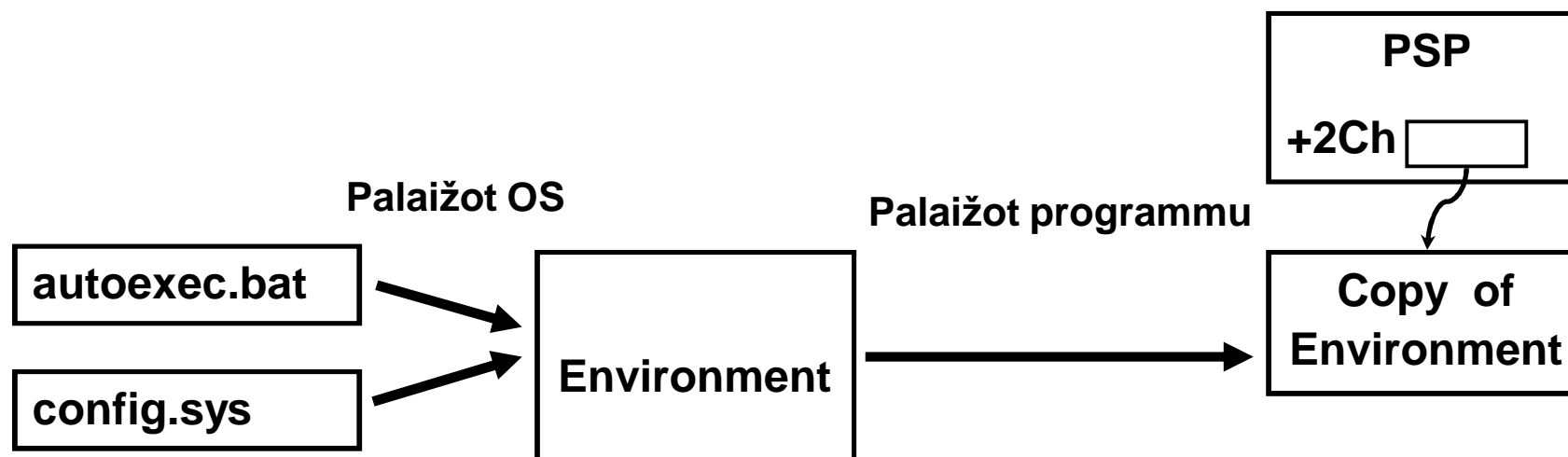

Parametru saņemšana no komandrindas .com programmā

```
start: jmp    go
;      ...
go:     xor     cx,cx
        mov     cl,ds:[80h]          ; length of command line
        cmp     cx,0
        jna     noparms
        mov     si,81h              ; offset of parameters in PSP
chk:    cmp     byte ptr [si],'a'      ; convert
        jb      nolwr                ; all
        cmp     byte ptr [si],'z'    ; lowercase
        ja      nolwr                ; command line
        sub     byte ptr [si],32     ; characters
nolwr:  inc     si                    ; to uppercase
        loop    chk                  ;

;      ...process list of parameters...
noparms:
```

Operating System Environment

Environment

autoexec.bat

set include=C:\BC\include

set lib=C:\BC\lib

set mybuf=512

name1=value1 [00]

name2=value2 [00]

...

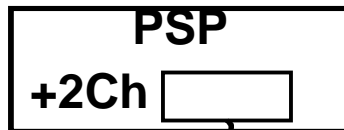
nameN=valueN [00]

[00]

[0001]

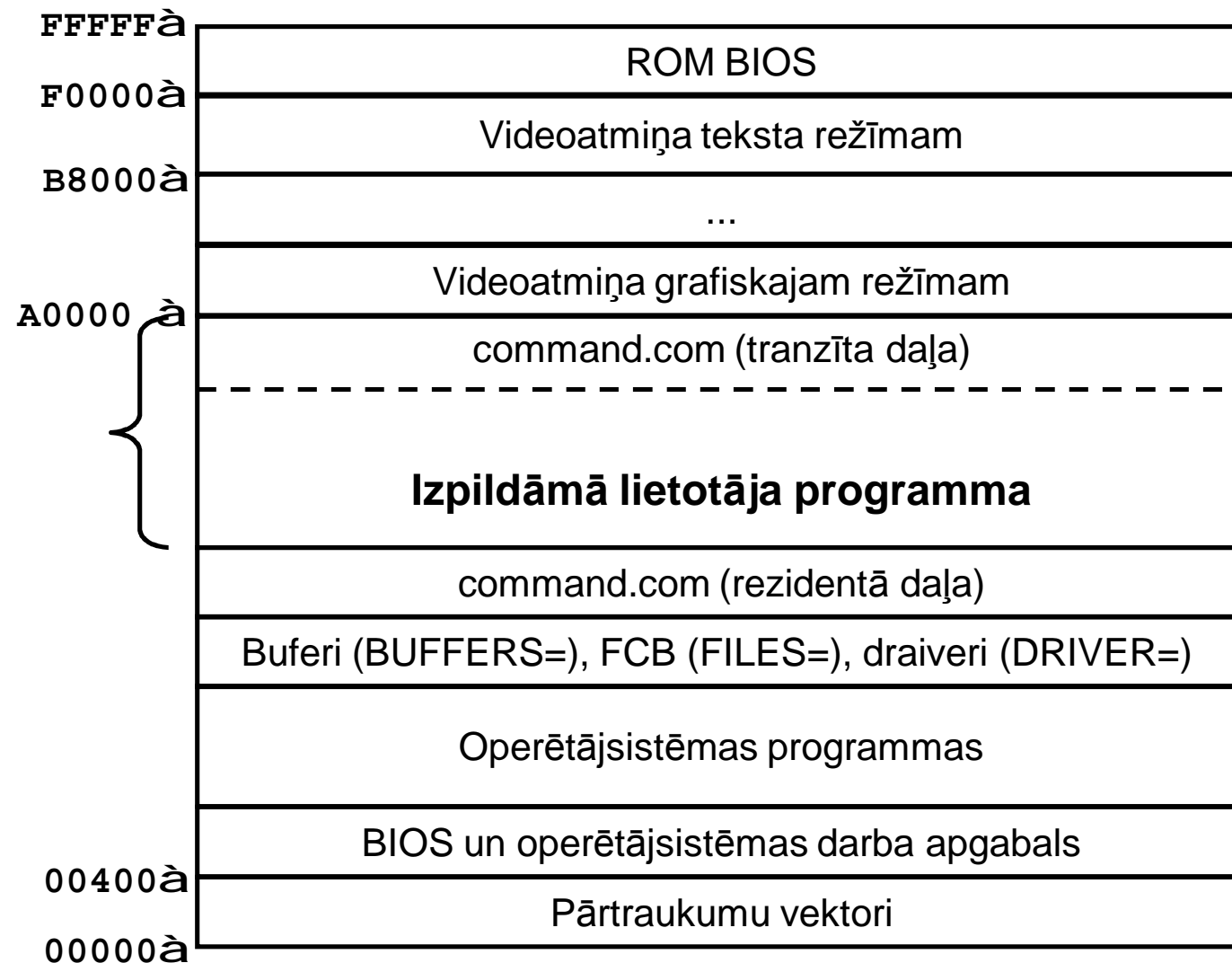
full exe path [00]

[00]

include=C:\BC\include00lib=C:\BC\lib00mybuf=51200000001C:\temp\abc.com0000

Atmiņas sadalījuma plāns

BIOS darba apgabals

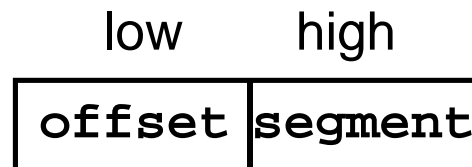
Glabājas dažādas vērtības, kuras izmanto BIOS un operētājsistēmas programmas.

Piemēram,

0000:0417	2 baiti	tastatūras stāvokļa biti
0000:041E	32 baiti	tastatūras buferis
0000:0449	1 baits	video režīms
0000:044A	1 baits	simbolu skaits ekrāna rindā
0000:046C	4 baiti	laika skaitītājs
0000:0471	1 baits	bits 7 = 1 nospiests Ctrl-Break

Pārtraukumu vektori

- Atmiņas pirmajā kilobaitā katros 4 baitos glabājas pārtraukuma vektors - ieejas punkta adrese pārtraukuma apstrādes programmai.

- Ir iespējami pārtraukumu numuri no 0 līdz 255.
- Atbilstošā vektora adresi iegūst, sareizinot pārtraukuma numuru ar 4.
- Piemēram, dubultvārdā ar adresi 0000:0020 glabājas pārtraukuma 8 (taimera pārtraukums) apstrādes programmas ieejas punkta adrese:

	low	high	
0000:0020	A5FE	00F0	, t.i. adrese F000:FEA5

Pārtraukumi

- Programmatūras pārtraukumi (software interrupts), kurus rada CPU, izpildot komandu **int n**, kur n = pārtraukuma numurs

```
mov    ah, 0           ; function 0 - set video mode
mov    al, 3           ; text video mode
int     10h            ; BIOS interrupt
```

Programmatūras pārtraukumus nav iespējams maskēt.

- Aparatūras pārtraukumi (hardware interrupts), kurus rada iekārtas, kas pieslēgtas pie CPU ar Programmable Interrupt Controller (PIC)
- Iekšējie pārtraukumi, ar numuriem 0 - 4, kurus izmanto CPU iekšējām vajadzībām

Pārtraukuma apstrāde

Kad notiek *software* vai *hardware* pārtraukums, tad

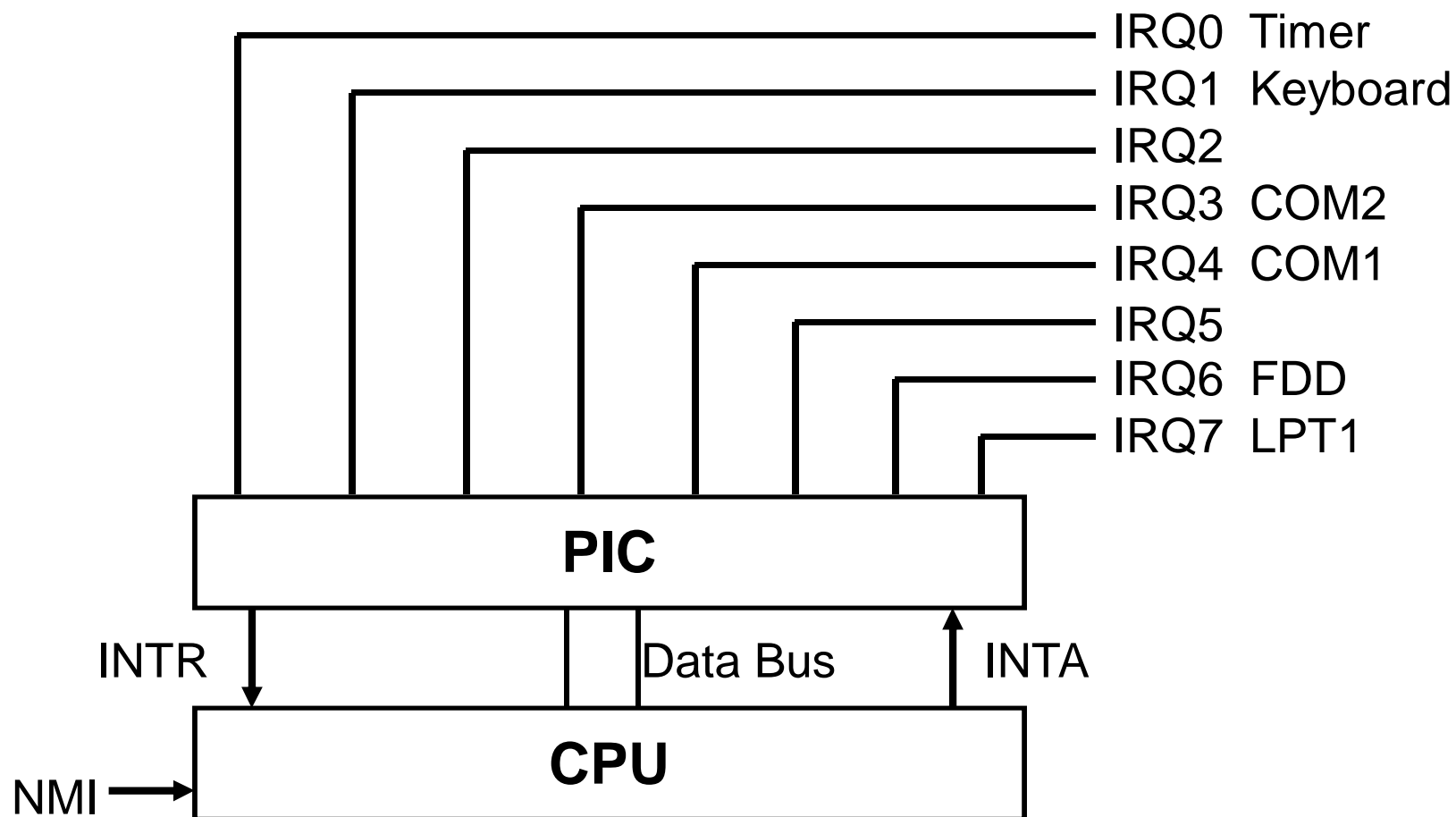
1. Stekā tiek ievietots karogu reģistra saturs,
2. Stekā tiek ievietots CS reģistra saturs,
3. Stekā tiek ievietots IP reģistra saturs,
4. Reģistros CS un IP tiek ievietotas *segment* un *offset* vērtības no pārtraukuma vektora.

Rezultātā vadību saņem pārtraukuma apstrādes programma.

Pārtraukuma apstrādes programmai jā saglabā stekā visu reģistru vērtības, kurus tā izmantos savā darbā.

Pēc apstrādes tai jāatjauno reģistru saturs no steka un jāizpilda komanda **iret**, kas atjauno no steka karoga reģistru, CS un IP, tādējādi atgriežoties pārtrauktajā programmā.

Aparatūras pārtraukums

Aparatūras pārtraukuma apstrāde

Kad vadību saņem aparatūras pārtraukuma apstrādes programma, tad :

- | Ir aizliegti visi zemākas un vienādas prioritātes aparatūras pārtraukumi
- | Pārtraukumu karogs ir uzstādīts 0. Pārtraukuma apstrādes programmai tas jāuzstāda 1 ar komandu sti, ja jāatļauj citu aparatūras pārtraukumu apstrāde.

Beidzot aparatūras pārtraukuma apstrādes programmu, obligāti par to jāpaziņo PIC mikroshēmai, lai tā atbloķē tekošās un zemākas prioritātes pārtraukumus.

To dara, iesūtot portā 20h vērtību 20h:

```
mov    al, 20h
out    20h, al
```

Aparatūras pārtraukuma maskēšana

Atšķirībā no programmatūras pārtraukumiem, aparatūras pārtraukumus var maskēt.

1. Var aizliegt procesoram apstrādāt aparatūras pārtraukumus, uzstādot pārtraukumu karogā 0 (ar komandu cli).

2. Var maskēt PIC ieejā ienākošos IRQ.

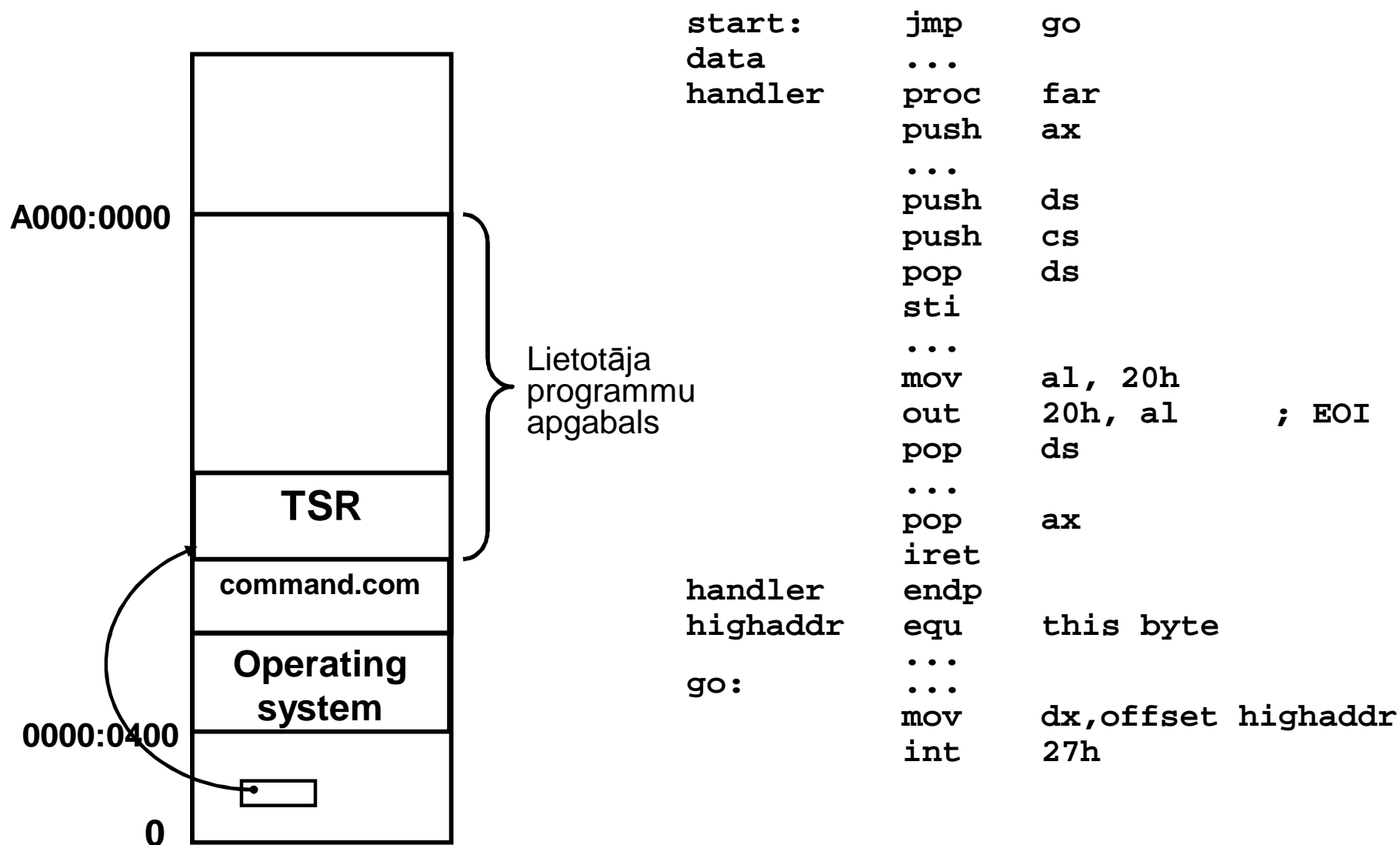
PIC ir pārtraukumu maskas reģistrs, kuru uzstāda caur portu 21h.

Vieninieks maskas bitā maskē bita numuram atbilstošo pārtraukumu.

Piemēram, tastatūras pārtraukuma maskēšana:

```
mov    al, 00000010b
out    21h, al
```

Terminate and Stay Resident

Funkcijas darbam ar pārtraukumu vektoriem

● Nolasīt pārtraukuma vektoru

ah=35h

al = pārtraukuma numurs

Rezultāts: es:bx = pārtraukuma vektors

```
mov    ah, 35h
```

```
mov    al, 9
```

```
int    21h
```

● Uzstādīt pārtraukuma vektoru

ah=25h

al = pārtraukuma numurs

ds:dx = jaunais pārtraukuma vektors

```
mov    ah, 25h
```

```
mov    al, 9
```

```
mov    dx, offset handler
```

```
int    21h
```

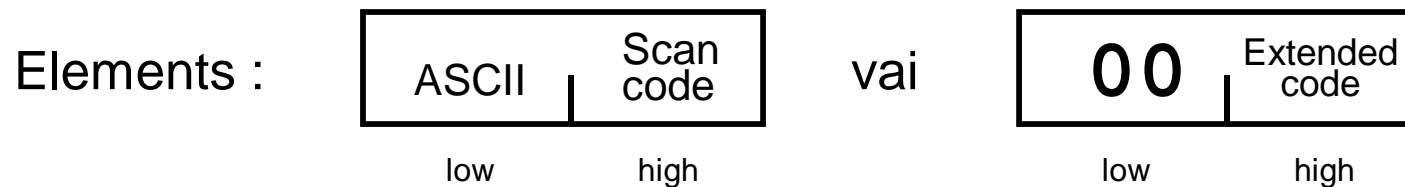
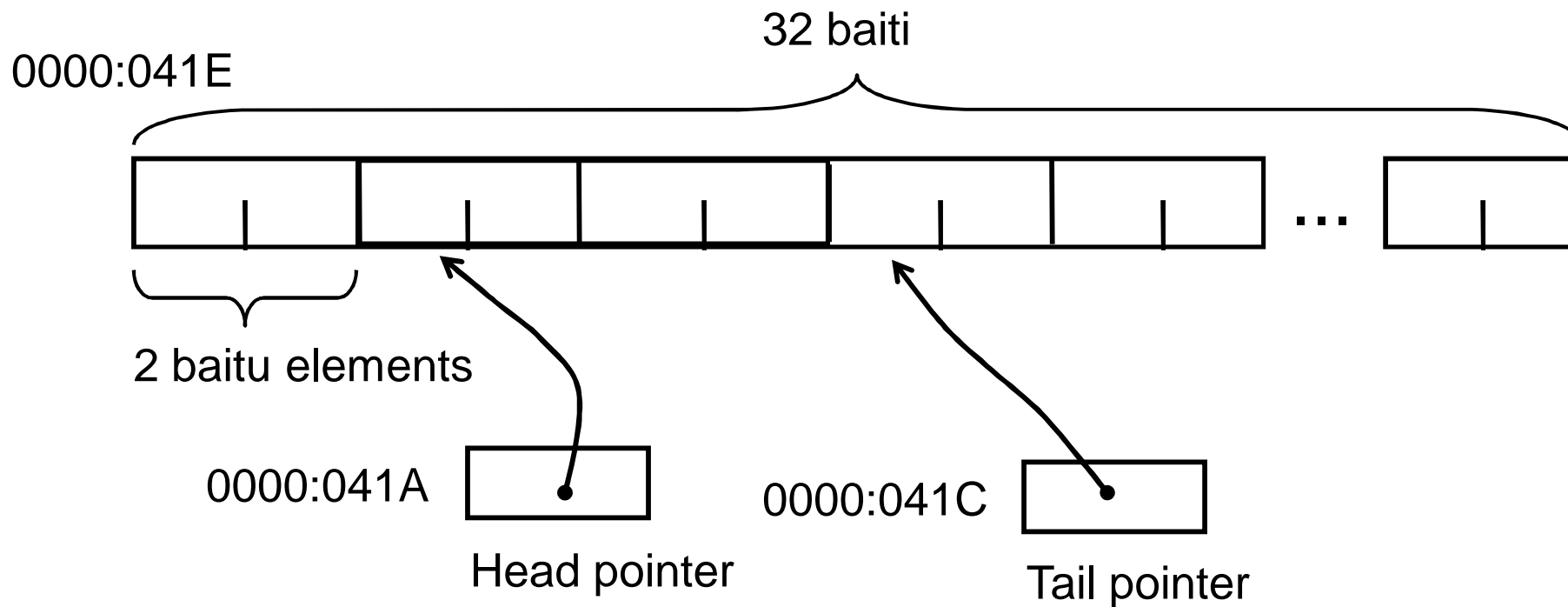

Tastatūra

- Katru reizi, kad nospiež taustiņu :
 - ┆ tastatūras mikroshēma iesūta portā 60h taustiņa numuru - *scan code*. Esc - 1, !/1 - 2, @/2 - 3, ...
 - ┆ tiek radīts *hardware* pārtraukums ar numuru 9
- Kad taustiņu atlaiž, atkal tiek radīts pārtraukums un pirms *scan code* portā 60h iesūta 0F0h
- Bultiņu, Insert, Del, PgUp,... taustiņu nospiešana dod vairāku baitu secību portā 60h (piem., à E0 4D, Del E0 53, PgDn E0 51, Print Screen E0 2A E0 37)
- Pārtraukumu 9 apstrādā ROM BIOS programma (vai cita programma, kuras ieejas punkta adrese atrodas atbilstošajā pārtraukuma vektorā).

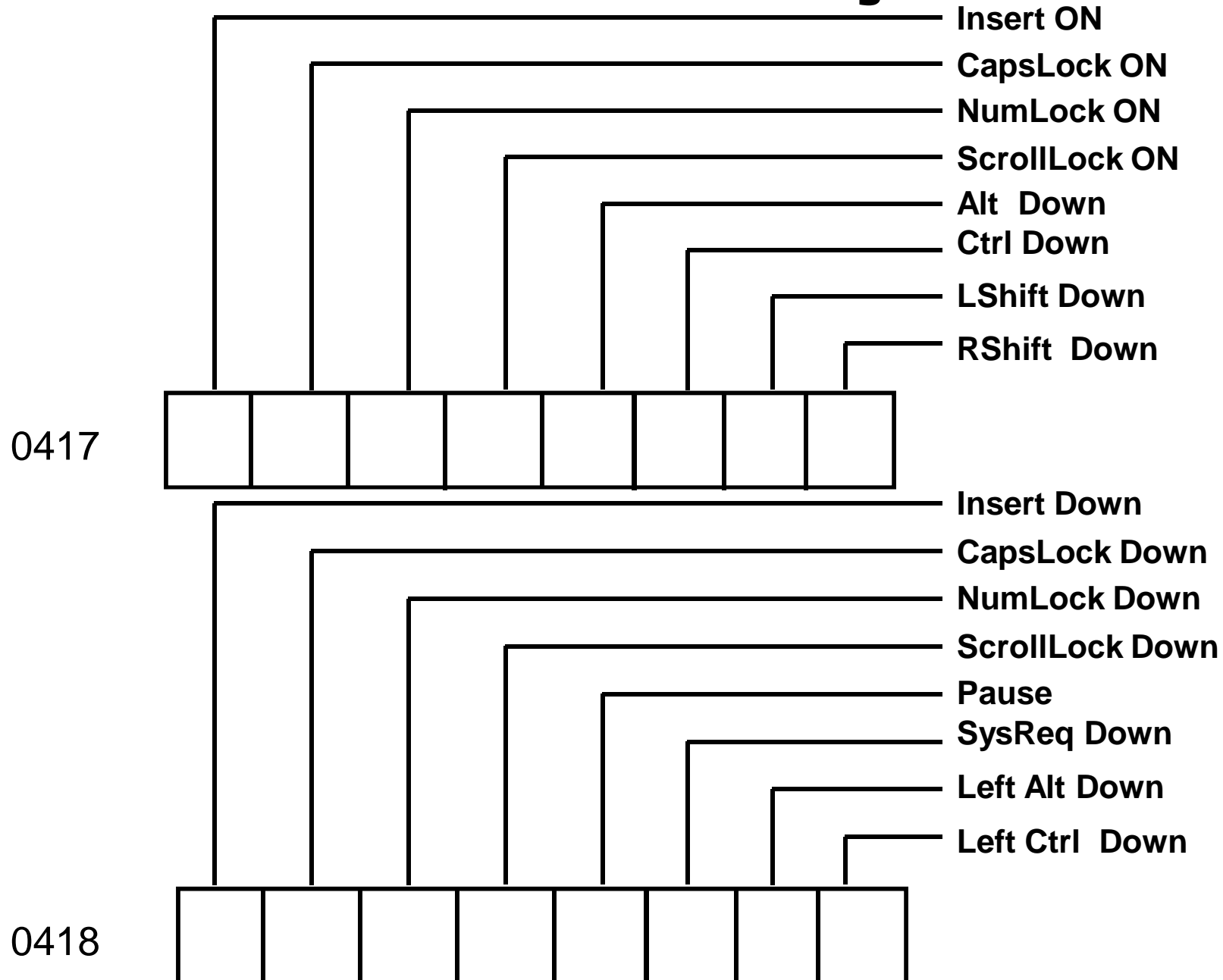
Tastatūra (turpinājums)

- Ja pārtraukumu 9 apstrādā ROM BIOS programma:
 - ┆ tā nolasa no porta 60h *scan code* un to analizē,
 - ┆ ja pārtraukumu radījis simbola taustiņš, tad tiek izveidots ASCII kods un ierakstīts tastatūras buferī,
 - ┆ ja ar simbola taustiņu reizē bijis nospiests Alt vai Ctrl vai arī ir nospiests funkcionālais taustiņš F1, F2, ..., tad tiek izveidots t.s. paplašinātais kods (piem., Alt-A - 30, Alt-B - 48, F1 - 59) un ierakstīts tastatūras buferī,
 - ┆ ja pārtraukumu radījis stāvokļa (statusa) taustiņš (Shift, NumLock,...), tad tastatūras stāvokļa baitos (adresēs 0000:0417 un 0000:0418 tiek uzstādītas attiecīgo bitu vērtības.

Tastatūras buferis

Tastatūras stāvokļa biti

Tastatūra (turpinājums)

- ROM BIOS programma apstrādā īpaši :
 - ┆ Kombināciju Ctrl-Break : rada pārtraukumu 1B, kura apstrādes programma uzstāda vieninieku baita 0000:0471 7.bitā
 - ┆ Kombināciju Shift-PrintScreen: rada pārtraukumu 5.
- Darbam ar tastatūru var izmantot pārtraukumu int 16h, kuru apstrādā BIOS programmas.

Uzdevums

Uzrakstīt komandas, kas izvada uz ekrāna tekstu “Control”, ja to izpildes laikā ir nospiests taustiņš Ctrl.

1. Kur glabājas informācija par taustiņa Ctrl stāvokli?

Baita ar adresi 0000:0417 2. bitā

2. Kā ierakstīt reģistrā AL atmiņas baitu, kura adrese ir 0000:0417 ?

```
xor    bx, bx
mov    es, bx
mov    al, es:0417h
```

3. Kā pārbaudīt vai reģistra AL 2. bitā ir vērtība 1 ?

```
and    al, 00000100b
jz     noctrl
```

3. Kā izvadīt tekstu uz ekrāna?

Tastatūras pārtraukuma apstrādes TSR

Tastatūras pārtraukuma apstrādes programma reaģā uz taustiņu kombināciju RightShift - Esc, ja ir izslēgts NumLock, un izvada ekrāna pirmās rindas pirmajā pozīcijā mirgojošu simbolu A baltā krāsā uz sarkana fona.

```
kbd      segment
          assume  cs:kbd
          org     100h
start:   jmp     go

flag     db      '123456'
oldint9  dd      0
status   db      01h      ; RShift
scan     db      1        ; Esc

int9h    proc     far      ; Interrupt handler
          push    ds
          push    es
          push    ax
          push    bx
          push    cx
          mov     bx,cs
          mov     ds,bx
```

Tastatūras pārtraukuma apstrādes TSR (turpinājums)

```
        xor     bx,bx
        mov     es,bx
        test    byte ptr es:[0417h],20h ; Numlock status ?
        jz      getscan                ; OFF - go on
        jmp     retold                  ; ON  - return

getscan:
        in      al,60h
        mov     ah,status
        and     ah,es:[0417h]
        cmp     ah,status              ; status ?
        jne     retold
        cmp     al,scan                ; scan code ?
        jne     retold

        mov     ax,0b800h
        mov     es,ax
        mov     byte ptr es:[0],65    ; character 'A'
        mov     byte ptr es:[1],16*12+15; attribute

        jmp     rethw
```


Tastatūras pārtraukuma apstrādes TSR (turpinājums)

```
retold:  pop      cx
         pop      bx
         pop      ax
         pop      es
         pop      ds
         jmp      [oldint9]

rethw:   in       al,61h          ; hardware housekeeping
         mov      ah,al          ;
         or       al,80h         ;
         out      61h,al         ;
         xchg     ah,al          ;
         out      61h,al         ;
         mov      al,20h         ;
         out      20h,al         ; EOI
         pop      cx
         pop      bx
         pop      ax
         pop      es
         pop      ds
         iret

int9h    endp
highbyte equ      this byte
```

Tastatūras pārtraukuma apstrādes TSR (turpinājums)

```
highbyte equ    this byte
ownflag   db     'LRKBDU'
msgok     db     'Keyboard  Driver  installed',13,10,'$'
msgerr    db     'Keyboard driver is already active!',7,13,10,'$'
env       dw     0
go:       ...
          ...
          mov     ax,3509h           ; get vector
          int     21h               ; es = segment from vector
          mov     di,offset flag
          mov     si,offset ownflag
          mov     cx,6
          repe    cmpsb             ; es:di == ds:si ?
          jne     install           ; flags do not match - install
          mov     dx,offset msgerr   ; flags match - message
          mov     ah,9
          int     21h
          int     20h
```

Tastatūras pārtraukuma apstrādes TSR (turpinājums)

```
install:  mov     si,offset ownflag  ; set flag
          mov     di,offset flag
          mov     ax,ds
          mov     es,ax
          mov     cx,6
          rep     movsb                ; ds:si -> es:di
          mov     ax,3509h            ; get vector
          int     21h
          mov     word ptr oldint9,bx
          mov     word ptr oldint9+2,es
          mov     dx,offset int9h      ; set vector
          mov     ax,2509h
          int     21h
          mov     dx,offset msgok
          mov     ah,9
          int     21h
          mov     es,ds:[2ch]         ; Environment seg from PSP
          mov     ah,49h
          int     21h                 ; release env seg
          mov     dx,offset highbyte + 10h
          int     27h
kbd       ends
          end     start
```

Darbs ar videoterminālu

- Videointerfeisu nodrošina videoadapters un monitors, kuriem jābūt ar saskaņotiem parametriem.
- Videoadapters attēlo uz monitora ekrāna informāciju, kas glabājas teksta vai grafiskajā videoatmiņā.
- Videoadapteru var pārslēgt uz vienu no teksta vai grafiskajiem režīmiem un tas attēlo informāciju no teksta vai grafiskās videoatmiņas.
- VGA tipa videoadapteriem
 - ┆ teksta režīmu videoatmiņas sākuma adrese ir **B800:0000**
 - ┆ grafisko režīmu videoatmiņas sākuma adrese ir **A000:0000**
- Režīmus pārslēdz, lietojot BIOS pārtraukumu **int 10h**

Video režīmi

- Teksta režīmi: 0, 1, 2, 3, 7
 - ┆ Piemēram, režīms 3 - 25 rindas, 80 kolonnas, 16 krāsas
- Grafiskie režīmi: 4, 5, 6, 8, 9, 10, ...
 - ┆ Piemēram, režīms 12h - 480x640, 16 krāsas
- Režīma numurs glabājas baitā 0000:0449
- Režīma ieslēgšana:

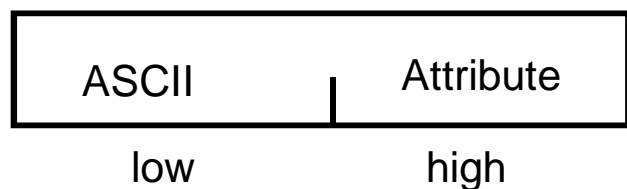
```
mov    ah, 0          ; funkcija 0 - set videomode
mov    al, 12h         ; al = videomode
int     10h
```

- Režīma nolasīšana:

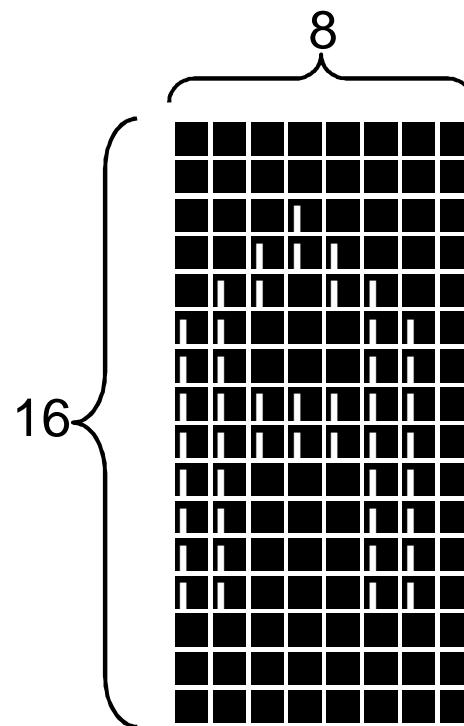
```
mov    ah, 0Fh        ; funkcija 0Fh - get videomode
int     10h
...           ; al = videomode
```

Teksta režīms

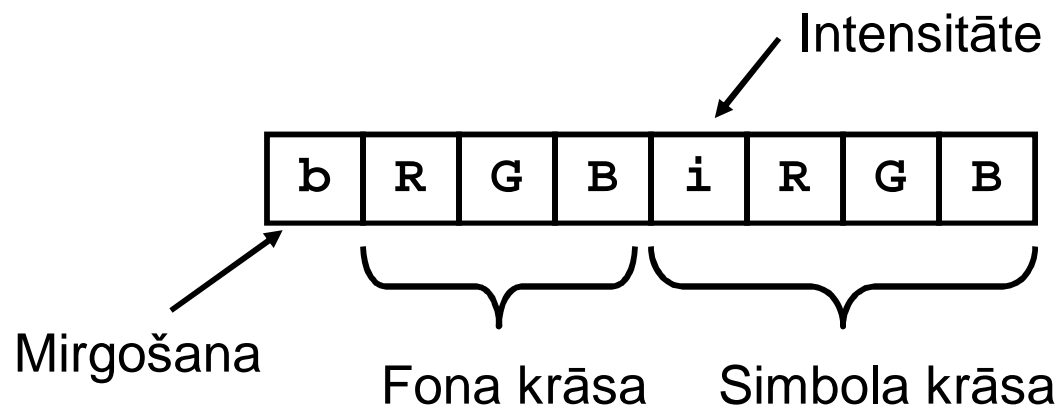
- VGA tipa videoadapteriem teksta režīma videoatmiņas sākuma adrese ir `B800:0000`
- Katram simbolam uz ekrāna atbilst 2 baiti videoatmiņā

- Pēc ASCII koda videoadapters atrod simbola attēla kodu un attēlo to uz ekrāna krāsā, kuru nosaka atribūta baits.
- Attēla kods glabājas videoadapters atmiņā, vai arī RAM un to var mainīt.

Atribūta baid

Red
Green
Blue

Standarta krāsas

0000	0	Black	1000	8	Grey
0001	1	Blue	1001	9	Bright blue
0010	2	Green	1010	10	Bright green
0011	3	Cyan	1011	11	Bright cyan
0100	4	Red	1100	12	Bright red
0101	5	Magenta	1101	13	Bright magenta
0110	6	Brown	1110	14	Yellow
0111	7	White	1111	15	Bright white

Krāsas numurs nosaka paletes reģistra numuru, kuru jāizmanto krāsas attēlošanai

Teksta izvade

Katra no 8 teksta lappusēm aizņem 4096 baitus. Pēc noklusēšanas tiek attēlota 0.lappuse.

Attēlojamo lappusi var izvēlēties tā:

```
mov    ah, 5 ; function 5 - Set Page
mov    al, 1 ; al = page number
int     10h
```

Ja jāizvada viens simbols rindas *row* pozīcijā *column* (*kuras numurē no 1*), tad nobīdi no videoatmiņas sākuma var aprēķināt tā:

$$\text{offset} = 2 * (80 * (\text{row} - 1) + \text{column} - 1) + 4096 * \text{page}$$

Uzdevums:

Izvadīt ekrāna centrā burtus OK sarkanā krāsā uz balta fona.

Teksta izvade

```
mov     ax, 13                ; row
mov     bx, 39                ; col
dec     ax                    ; row-1
mov     dl, 80                ;
mul     dl                    ; (row-1)*80
dec     bx                    ; col-1
add     ax, bx                ; (row-1)*80 + (col-1)
add     ax, ax                ; *2
mov     bx, 0B800h
mov     es, bx
mov     di, ax                ;1996

mov     byte ptr es:[di], 'O'
mov     byte ptr es:[di+1], 7*16+4
mov     byte ptr es:[di+2], 'K'
mov     byte ptr es:[di+3], 7*16+4
```

Teksta režīma papildu iespējas

- Atribūta baitu vecākā bita nozīmi ir iespējams pārslēgt uz fona krāsas intensitāti vai uz simbola mirgošanu.

```
mov    ah, 10h        ; funkcija10h
mov    al, 3           ; apakšfunkcija 3
mov    bl, 0           ; 0=intensitāte, 1=mirgošana
int     10h
```

Teksta režīma papildu iespējas

- Ir 16 paletes reģistri, kuros glabājas krāsu kodi. Paletes reģistru saturu var mainīt.

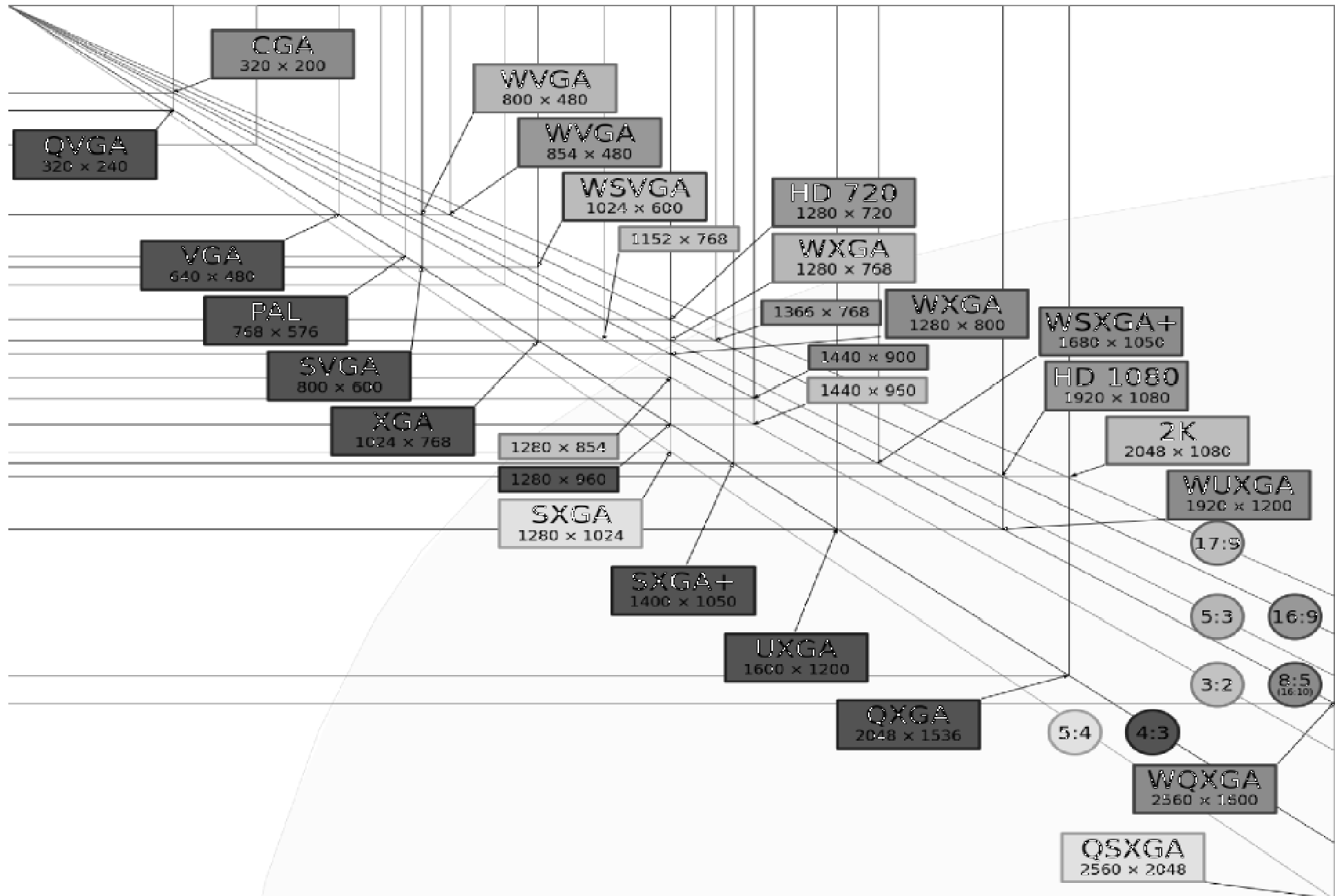
```
mov    ax, 1000h    ; funkcija10h, apakšfunkcija 0
mov    bh, 0        ; krāsa
mov    bl, 1        ; 1. paletes reģistrs
int    10h
```

Teksta režīma papildu iespējas

- Var mainīt ekrāna robežas (*overscan boarder*) krāsu

```
mov    ax, 1001h    ; funkcija 10h, apakšfunkcija 1
mov    bh, 4        ; krāsa
int     10h
```

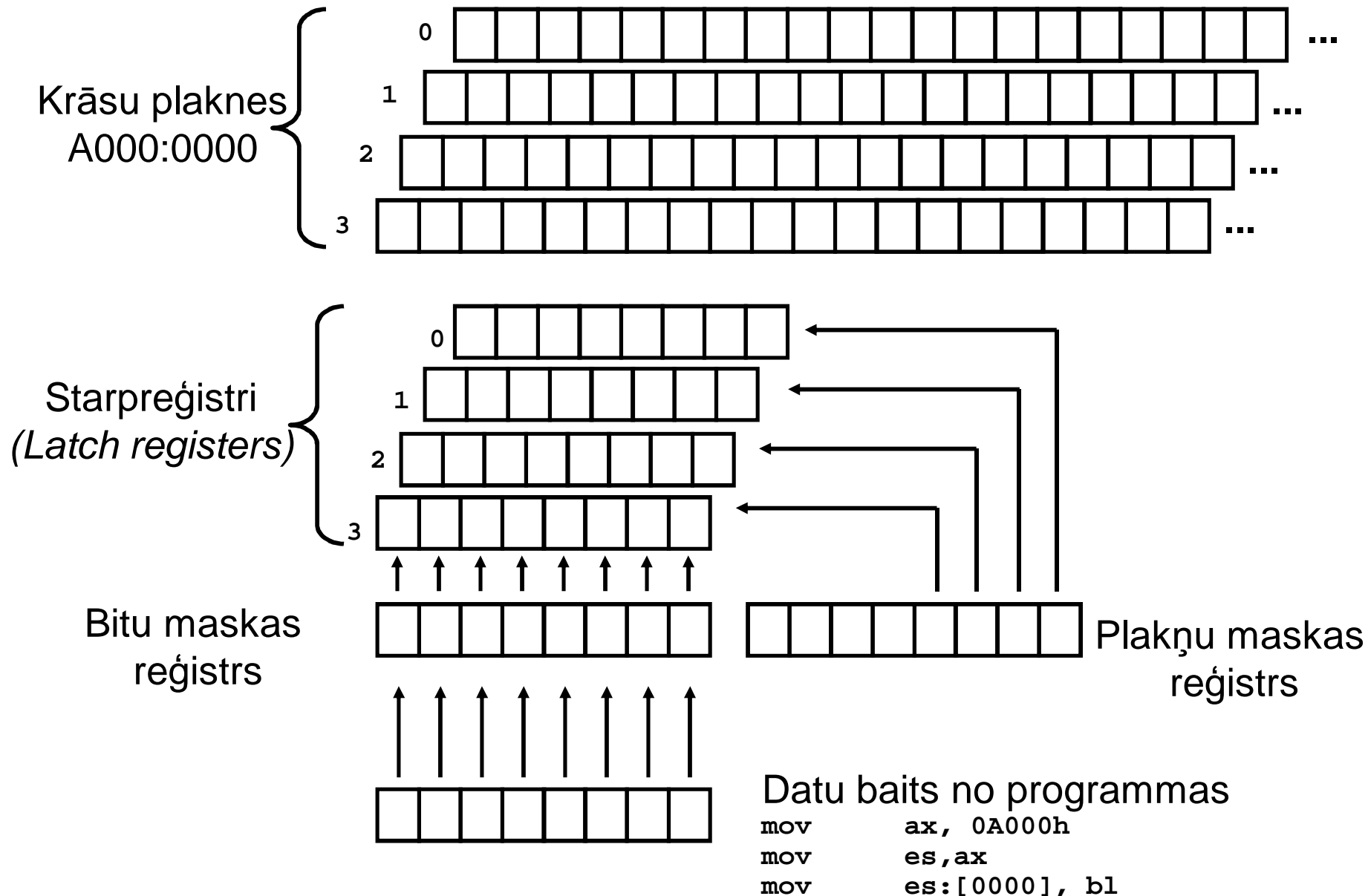
VGA - Video Graphics Array

Grafiskais režīms

- VGA tipa videoadapteriem grafiskā režīma videoatmiņas sākuma adrese ir `A000:0000`
- Katram punktam uz ekrāna atbilst viens bits vairākās krāsu plaknēs videoatmiņā. Piemēram, 16 krāsu režīmā ir 4 krāsu plaknes.
- Baita ar adresi `A000:0000` jaunākais bits atbilst kreisā augšējā ekrāna stūra pikselim.
- Videoatmiņas katrā no krāsu plaknēm baitu adresācija ir vienāda, t.i. vairākiem baitiem ir vienādas adreses.
- Darbs ar videoatmiņu (ierakstīšana un nolasīšana) notiek tikai caur videoadapters starpreģistriem (*Latch registers*).
- Videoadapters darbu vada, iesūtot informāciju dažādos tā reģistros caur portiem.

Datu ierakstīšana videoatmiņā

Darbs ar videoadapteri

- Ir 3 ierakstīšanas režīmi un 2 nolasīšanas režīmi.
- Piemēram, ierakstīšanas režīmā 2 datu baita 4 jaunākie biti tiek ierakstīti visos *Latch* reģistru bitos perpendikulāri krāsu plaknēm, ievērojot bitu masku un plakņu masku. Baiti no *Latch* reģistriem tiek pārnesti uz videoatmiņas atbilstošajiem krāsu plakņu baitiem.
- Režīma numuru uzstāda grafiskā kontroliera (GDC) reģistrā 5.
- GDC reģistra numuru uzstāda portā 3CE, datus reģistrā iesūta caur portu 3CF.
- Bitu maskas vērtību uzstāda GDC reģistrā 8.
- Plakņu masku uzstāda sekvencera reģistrā 2.
- Sekvencera reģistra numuru uzstāda portā 3C4, datus reģistrā iesūta caur portu 3C5.

Piemērs

Apakšprogramma izvada vienu punktu uz ekrāna VGA 640x480 16 krāsu režīmā. Apakšprogrammai ir 3 parametri: punkta koordinātes X, Y un krāsa C.

Ekrāna augšējā kreisā stūra koordinātes ir X=0, Y=0.

Baita adresi videoatmiņā var aprēķināt pēc formulas:

$$\text{offset} = 80 * Y + X / 8;$$

Vienas punktu rindas 640 punktiem atbilst 80 baiti videoatmiņas vienā krāsu plaknē.

Bitu numurs atmiņas baitā ir atlikums no X dalījuma ar 8:

$$\text{bitnum} = X \% 8;$$

Izsaukuma piemērs no C++ programmas:

```
int x, y, c;  
x = 0; y = 5; c = 12;  
setpx(x, y, c);
```

Piemērs (turpinājums)

```
void setpx(unsigned int X, unsigned int Y, unsigned int
    C)
{
_asm{ mov     ax, Y
      mov     dx, 80
      mul     dx           ; 80*Y
      mov     bx, X       ;
      mov     cl, 3       ;
      shr     bx, cl      ; X/8
      add     bx, ax      ; bx <- offset = 80*Y + X/8
      mov     ax, 0A000h
      mov     es, ax      ; video segment
      mov     cx, 7       ; mask 00000111
      and     cx, x       ; cx = bit number
      mov     ah, 80h     ; one bit 10000000
      shr     ah, cl      ; make mask of bits in ah
```

Piemērs (turpinājums)

```
mov    dx, 3CEh      ; port number
mov    al, 5          ; GDC reg. 5 = mode register
out    dx, al
inc    dx             ; port number = 3CFh
mov    al, 2          ; write mode 2
out    dx, al

mov    dx, 3CEh      ; port number
mov    al, 8          ; GDC reg. 8=mask of bits reg.
out    dx, al
inc    dx             ; port number = 3CFh
mov    al, ah         ; set mask of bits
out    dx, al

mov    dx, 3C4h       ; port number
mov    al, 2          ; Sequencer reg. 2=map mask reg.
out    dx, al
inc    dx             ; port number = 3C5h
mov    al, 0Fh        ; map mask = 00001111
out    dx, al
```

Piemērs (turpinājums)

```
    mov    al, es:[bx] ; read one byte to set latch regs
    mov    ax, C        ; ax <- color
    mov    es:[bx], al ; write one byte to set one pixel
}
}
```

Izsaukuma piemērs no C++ programmas:

```
for (x = 0; x < 640; ++x)
    for (y = 0; y < 480; ++y)
        setpx(x, y, x+y);
```

Darbs ar taimeru

- Laika skaitīšanu nodrošina RTC - *Real Time Clock* un taimera mikroshēma, kas rada taimera pārtraukumus.
- Tekošā laika vērtība glabājas dubultvārdā sākot no adreses 0000:046C kā vesels skaitlis - laika impulsu (*ticks*) skaits no diennakts sākuma.
- Taimera pārtraukums rodas ik pēc 55 ms (18,2 reizes sekundē). To apstrādā BIOS programma, kas palielina dubultvārda saturu par 1.
- Operētājsistēmas funkcijas, kas dod diennakts laiku, pārrēķina šo veselo skaitli stundās, minūtēs, sekundēs un sekunžu simtdaļās.
- Var arī lietot BIOS pārtraukumu int 1Ah darbam ar laiku un datumu.

Funkcijas darbam ar laiku

Get Time

ah=2Ch

Rezultāts:

ch - stundas

cl - minūtes

dh - sekundes

dl - sekundes simtdaļas

```
mov    ah, 2Ch
int     21h
```

Set Time

ah=2Dh

ch=stundas

cl= minūtes

dh= sekundes

dl= sekundes simtdaļas

```
mov    ah, 2Dh
mov    ch, 11
mov    cl, 50
mov    dx, 0
int     21h
```

Rezultāts:

ah = 0, ja laiks uzstādīts, ah = 0FFh, ja laiks nepareizs

Funkcijas darbam ar datumu

Get Date

ah=2Ah

Rezultāts:

al - nedēļas diena (0-svētdiena, 1-pirmdiena,...)

cx - gads

dh - mēnesis

dl - diena

mov ah, 2Ah

int 21h

Set Date

ah=2Bh

cx= gads

dh= mēnesis

dl= diena

mov ah, 2Bh

mov cx, 2001

mov dh, 11

mov dl, 30

int 21h

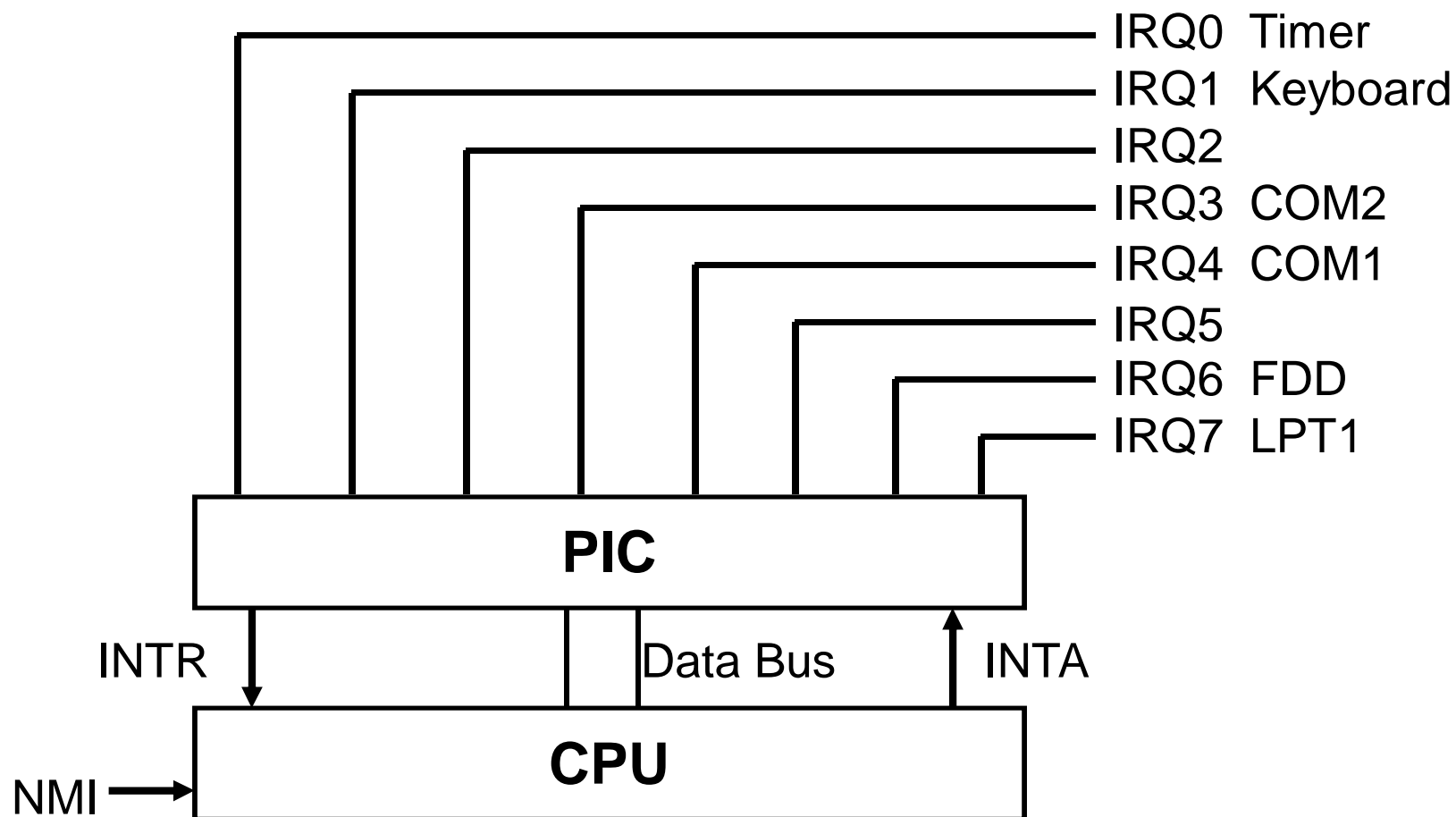
Rezultāts:

ah = 0, ja laiks uzstādīts, ah = 0FFh, ja laiks nepareizs

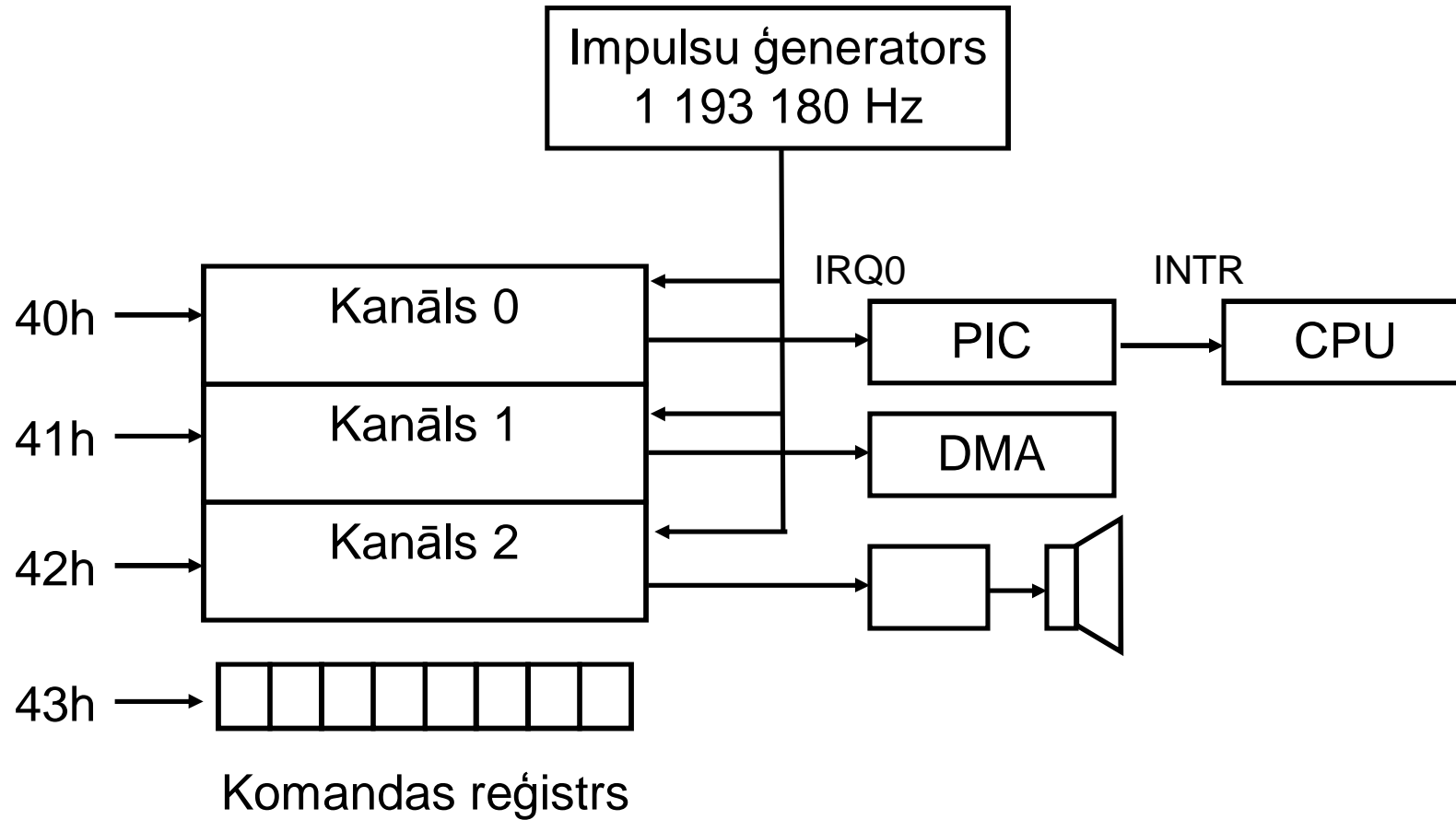
User Timer Interrupt

- Taimera pārtraukums rodas ik pēc 55 ms (18,2 reizes sekundē). To apstrādā BIOS programma, kas palielina dubultvārda saturu adresē 0000:046C par 1.
- Šī BIOS programma izpilda arī komandu `int 1Ch` (*User Timer Interrupt*). Pārtraukuma 1Ch apstrādes standartprogrammā ir tikai komanda `iret`.
- Šis pārtraukums paredzēts, lai lietotājs varētu apstrādāt taimera pārtraukumus, uzstādot savu pārtraukuma 1Ch apstrādes programmu.
- Pārtraukumu 1Ch šim mērķim nav ieteicams izmantot.

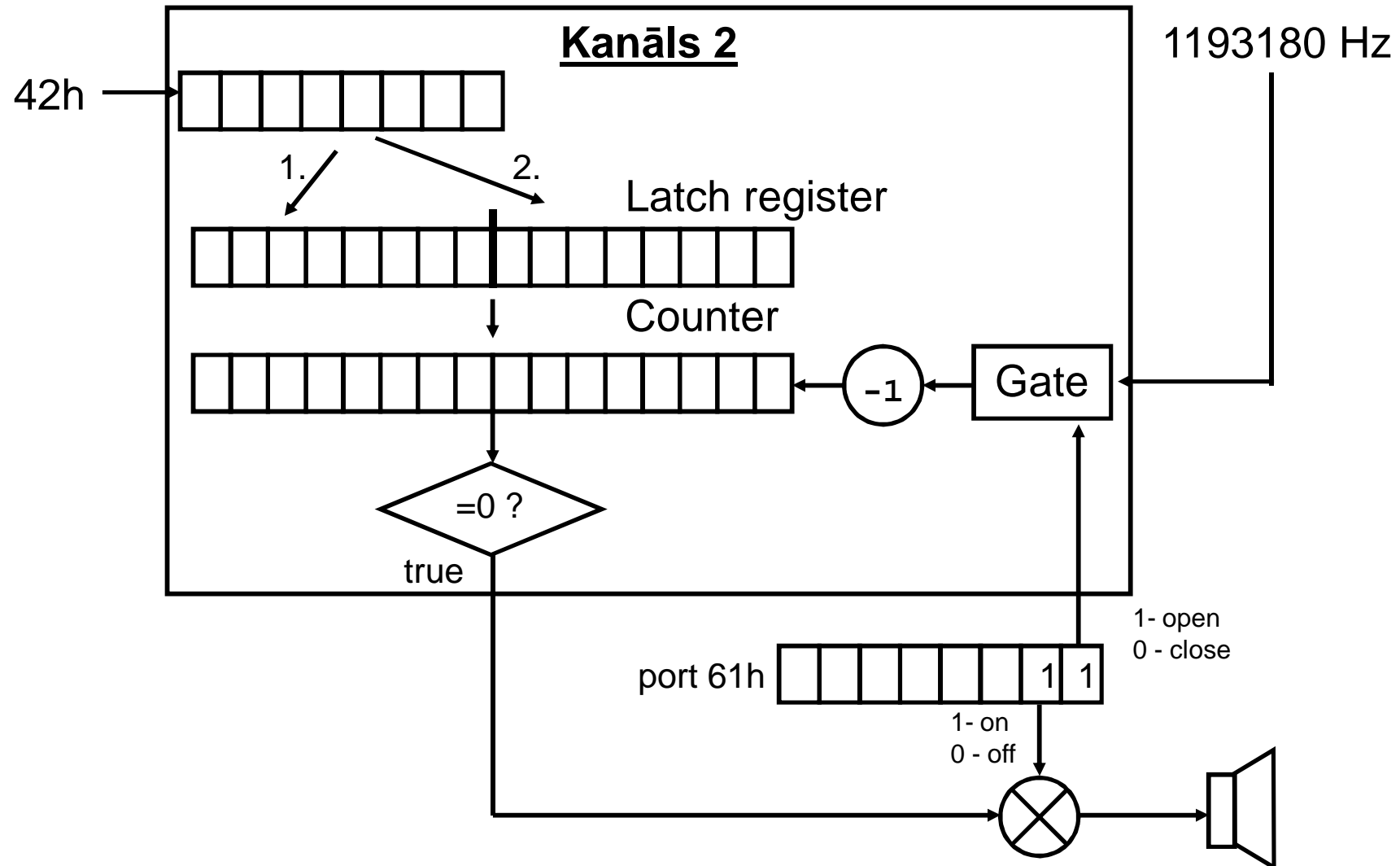
Aparatūras pārtraukums

Taimera mikroshēmas darbs

Taimera mikroshēmas kanāls 2

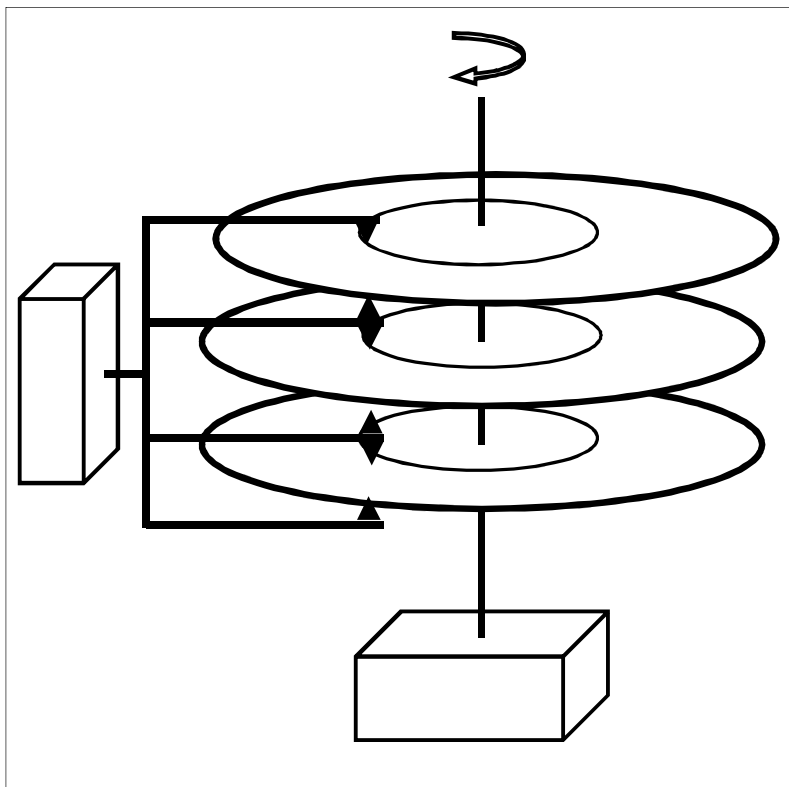
Piemērs

```
mov  al, 10110110b ; 10-ch, 11 - 2 bytes, 011 - regime, 0 - bin
out  43h, al        ; command
mov  ax, 1193       ; counter = 1193180 / 1000Hz
out  42h, al        ; low byte
mov  al, ah
out  42h, al        ; high byte
in   al, 61h        ; read port
push ax             ; and save
or   al, 03h        ; enable gate and speaker
out  61h, al        ; start sound

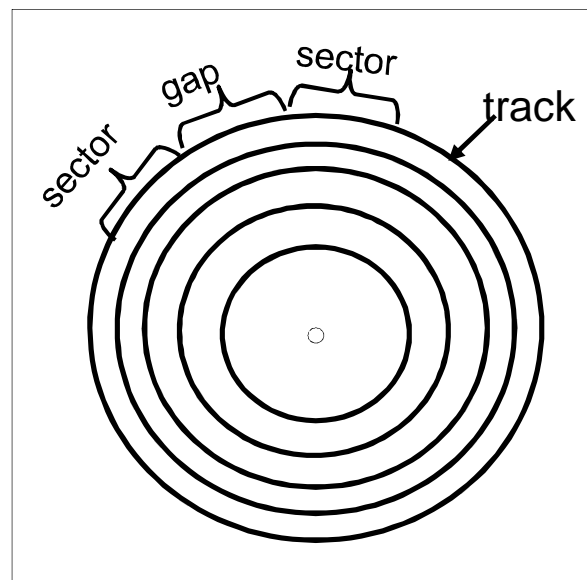
; ... delay looping ...

pop  ax             ; restore port value
out  61h, al        ; stop sound
```

Disku atmiņas organizācija

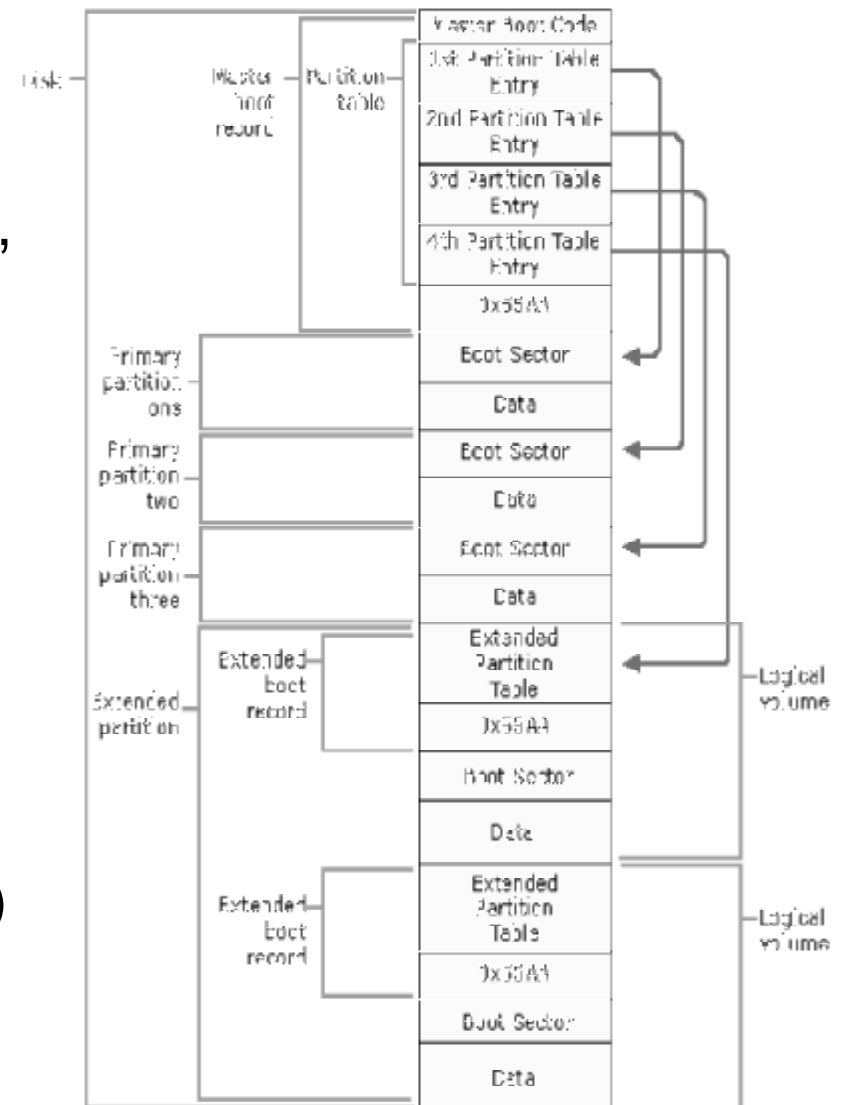
- Sector
- Track
- Cylinder
- Cluster

Lieto NTFS un FAT formatēšanas sistēmas

Informācijas izvietojums uz diska

- Master Boot Record (MBR) - fiziski pirmais diska sektors (512 baiti)
- MBR galvenās sadaļas:
 - ┆ nodalījumu tabula – Partition table,
 - ┆ izpildāms kods - Bootstrap code.
- Nodalījumu tabulā ir informācija par katra diska nodalījuma sākuma un beigu adresi, kā arī informācija par nodalījumu (aktīvs/neaktīvs, formatējuma tips u.c.)
- Izpildāmais kods analizē nodaļu tabulu (Partition table), atrod ielādējamo nodaļu (bootable partition) un ielādē un izpilda tās Volume Boot Record (VBR)

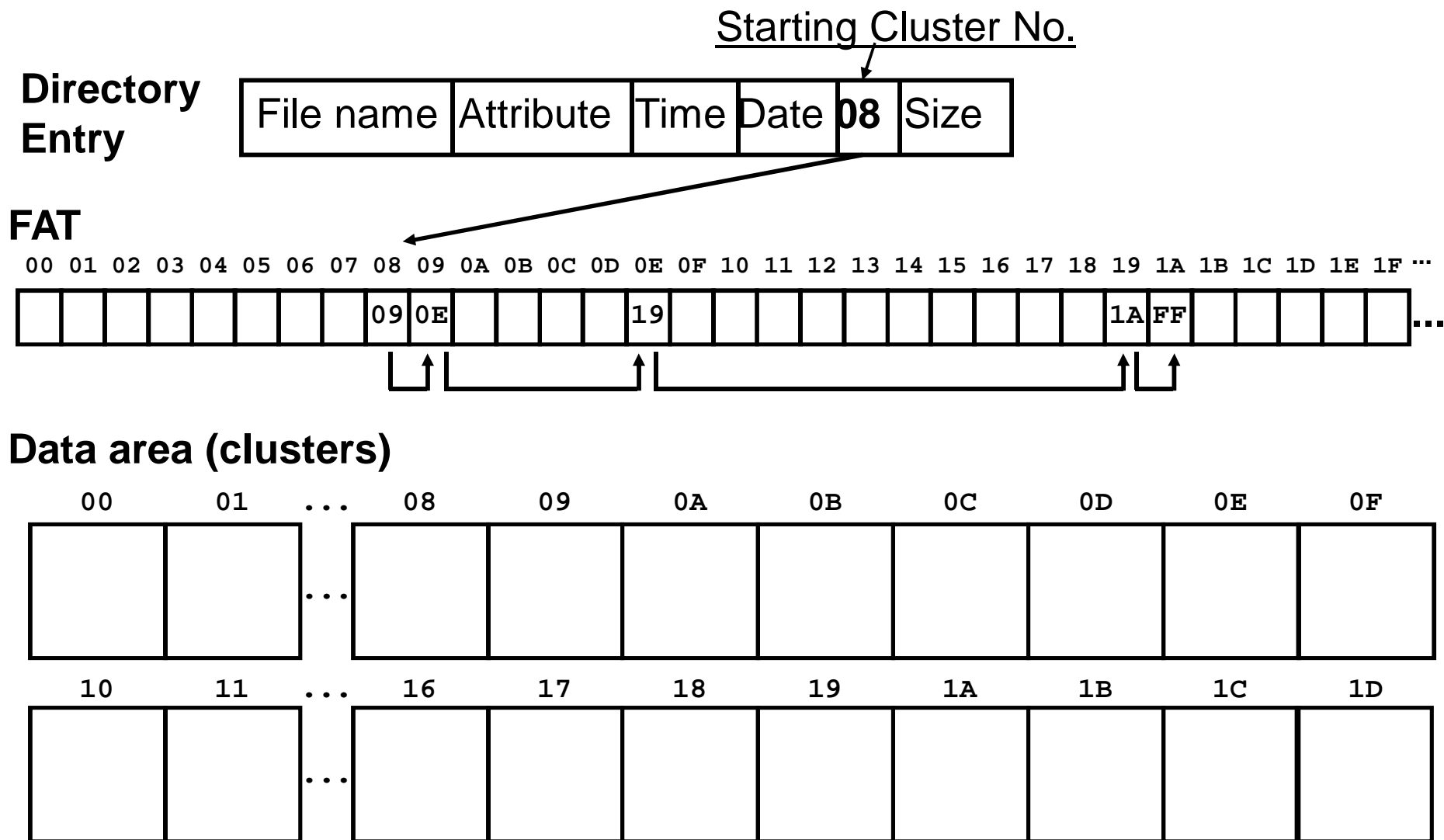

Piemērs: FAT nodalījuma struktūra

Boot record
FAT1
FAT2
Root directory
Data area

- Boot record (volume boot sector, partition boot record, partition boot sector)- pirmais nodalījuma sektors. Satur informāciju par diska formātu: sektora izmērs, sektoru skaits klāsterī, FAT skaits utt., kā arī izpildāmu *boot* kodu.
- FAT1 - File Allocation Table, informācija par aizņemtajiem un brīvajiem diska klāsteriem.
- FAT2 - otra FAT kopija
- Root directory - saknes direktorijs ar fiksētu elementu skaitu.
- Data area - apgabals, kur izvieto failus un apakšdirektorijus

File Allocation Table

NTFS vs FAT <http://www.ntfs.com>

Criteria	NTFS5	NTFS	exFAT	FAT32	FAT16	FAT12
Operating System	Windows 2000 Windows XP Windows 2003 Server Windows 2008 Windows Vista Windows 7	Windows NT Windows 2000 Windows XP Windows 2003 Server Windows 2008 Windows Vista Windows 7	Windows CE 6.0 Windows Vista SP1 Windows 7 WinXP+KB955704	DOS v7 and higher Windows 98 Windows ME Windows 2000 Windows XP Windows 2003 Server Windows Vista Windows 7	DOS All versions of Microsoft Windows	DOS All versions of Microsoft Windows
Limitations						
Max Volume Size	2^{64} clusters minus 1 cluster	2^{32} clusters minus 1 cluster	128PB	32GB for all OS. 2TB for some OS	2GB for all OS. 4GB for some OS	16MB
Max Files on Volume	4,294,967,295 ($2^{32}-1$)	4,294,967,295 ($2^{32}-1$)	Nearly Unlimited	4194304	65536	
Max File Size	2^{64} bytes (16 ExaBytes) minus 1KB	2^{44} bytes (16 TeraBytes) minus 64KB	16EB	4GB minus 2 Bytes	2GB (Limit Only by Volume Size)	16MB (Limit Only by Volume Size)
Max Clusters Number	2^{64} clusters minus 1 cluster	2^{32} clusters minus 1 cluster	4294967295	4177918	65520	4080
Max File Name Length	Up to 255	Up to 255	Up to 255	Up to 255	Standard - 8.3 Extended - up to 255	Up to 254
Overall Performance						
Built-In Security	Yes	Yes	Yes minimal ACL only	No	No	No
Recoverability	Yes	Yes	Yes if TFAT activated	No	No	No
Performance	Low on small volumes High on Large	Low on small volumes High on Large	High	High on small volumes Low on large	Highest on small volumes Low on large	High
Disk Space Economy	Max	Max	Max	Average	Minimal on large volumes	Max
Fault Tolerance	Max	Max	Yes if TFAT activated	Minimal	Average	Average

NTFS

- Versijas

- ┆ v1.0 1993
- ┆ v1.1 NT 3.5 1994
- ┆ v1.2 NT 3.51, NT 4 1995-1996
- ┆ v3.0 Windows 2000 ("NTFS V5.0")
- ┆ v3.1
 - ┆ Windows XP 2001 ("NTFS V5.1"),
 - ┆ Windows Server 2003 2003 ("NTFS V5.2")
 - ┆ Windows Vista 2005 ("NTFS V6.0") Windows Server 2008, Windows 7

- Visa informācija par datiem uz diska glabājas kā metadati īpašā failā MFT (*Master File Table*) - par failiem, mapēm, metafailiem

- Metafailos glabājas informācija, kas nodrošina darbu ar failu sistēmu

Master File Table

Segment Number	File Name	Purpose
0	\$MFT	Describes all files on the volume, including file names, timestamps, stream names, and lists of cluster numbers where data streams reside, indexes, security identifiers, and file attributes like "read only", "compressed", "encrypted", etc.
1	\$MFTMirr	Duplicate of the first vital entries of \$MFT, usually 4 entries (4 KiB).
2	\$LogFile	Contains transaction log of file system metadata changes.
3	\$Volume	Contains information about the volume, namely the volume object identifier, <u>volume label</u> , file system version, and volume flags (mounted, chkdsk requested, requested \$LogFile resize, mounted on NT 4, volume serial number updating, structure upgrade request). This data is not stored in a data stream, but in special MFT attributes: If present, a volume object ID is stored in an \$OBJECT_ID record; the volume label is stored in a \$VOLUME_NAME record, and the remaining volume data is in a \$VOLUME_INFORMATION record. Note: volume serial number is stored in file \$Boot (below).
4	\$AttrDef	A table of MFT attributes which associates numeric identifiers with names.
5	.	<u>Root directory</u> . Directory data is stored in \$INDEX_ROOT and \$INDEX_ALLOCATION attributes both named \$I30.
6	\$Bitmap	An array of bit entries: each bit indicates whether its corresponding cluster is used (allocated) or free (available for allocation).
7	\$Boot	Volume boot record. This file is always located at the first clusters on the volume. It contains <u>bootstrap code</u> (see NTLDR/BOOTMGR) and a <u>BIOS parameter block</u> including a <u>volume serial number</u> and cluster numbers of \$MFT and \$MFTMirr. \$Boot is usually 8192 bytes long.
8	\$BadClus	A file which contains all the clusters marked as having <u>bad sectors</u> . This file simplifies cluster management by the chkdsk utility, both as a place to put newly discovered bad sectors, and for identifying unreferenced clusters. This file contains two data streams, even on volumes with no bad sectors: an unnamed stream contains bad sectors—it is zero length for perfect volumes; the second stream is named \$Bad and contains all clusters on the volume not in the first stream. ^[30]
9	\$Secure	Access control list database which reduces overhead having many identical ACLs stored with each file, by uniquely storing these ACLs in this database only (contains two indices \$SII: perhaps ^[citation needed] <i>Security ID Index</i> and \$SDH: <i>Security Descriptor Hash</i> which index the stream named \$SDS containing actual ACL table). ^[1]
10	\$UpCase	A table of unicode uppercase characters for ensuring case insensitivity in Win32 and DOS namespaces.
11	\$Extend	A filesystem directory containing various optional extensions, such as \$Quota, \$ObjId, \$Reparse or \$UsnJrnl.
12 ... 23	Reserved for \$MFT extension entries. ^[31]	
usually 24	\$Extend\$Quota	Holds disk quota information. Contains two index roots, named \$O and \$Q.
usually 25	\$Extend\$ObjId	Holds <u>distributed link tracking</u> information. Contains an index root and allocation named \$O.
usually 26	\$Extend\$Reparse	Holds <u>reparse point</u> data (such as <u>symbolic links</u>). Contains an index root and allocation named \$R.
27 ...	<i>file.ext</i>	Beginning of regular file entries.

- **Konsultācija: 3. janvārī plkst.16.00 M1/3-208**
- **Eksāmens: 4. janvārī plkst. 9.00 M1/1-301**